



2016 Yılı Yaşam Kalitesi ve Sanayi Altyapıları Mali Destek Programı

Program Sonrası Değerlendirme Raporu

Aralık 2020

İçindekiler

Kısaltmalar ve Tanımlar	4
Kısaltmalar	4
Tanımlar.....	4
Yönetici Özeti	6
Giriş	10
1. Program Hakkında Genel Bilgiler.....	11
1.1. Programın Tanım ve Kapsamı	11
1.2. Programın Amaç, Öncelik ve Performans Göstergeleri.....	12
2. Programın Sonuçları.....	14
2.1. Bütçe Gerçekleşmeleri.....	14
2.2. Proje Başvuruları, Sözleşme İmzalanan ve Tamamlanan Projelere İlişkin İstatistik Bilgiler	14
3. Programın Değerlendirilmesi.....	17
3.1. Değerlendirmede Kullanılan Yöntem	17
3.1.1. Değerlendirme Kriterleri	17
3.1.2. Yapılandırma.....	19
3.1.3. Yararlanıcılara Yönelik Anket Uygulaması	19
3.1.4. İkincil Verilerin İncelenmesi	19
3.1.5. Raporlama	19
3.2. Amaç ve Öncelikler Kapsamında Hedeflere Ulaşılma Düzeyi.....	19
3.3. Değerlendirme Kriterleri Kapsamında Programın İncelenmesi	21
3.3.1. İlgililik.....	22
3.3.2. Etkinlik	23
3.3.3. Etkililik.....	26
3.3.4. Etki	29
3.3.5. Sürdürülebilirlik	32
4. Sonuç ve Değerlendirmeler	35
4.1. Sonuçlar ve Çıkarılan Dersler.....	36
4.2. Öneriler	37
Kaynaklar	39

Şekiller

Şekil 1. 2016 Yılı İmalat Sanayinin Geliştirilmesi Mali Destek Programı Bütçe Gerçekleşmeleri	14
Şekil 2. Başvuran ve Tamamlanan Proje Sayıları.....	15
Şekil 3. Başarılı Projelerin ve Tamamlanan Projelerin Sektörleri	15
Şekil 4. Başvuran ve Tamamlanan Projelerin İlleri.....	16
Şekil 5. Fırat Kalkınma Ajansı Mali Destek Programları Değerlendirme Süreci.....	17
Şekil 6. Değerlendirme Kriterleri ve Soruları	18
Şekil 7. Anket Katılımcılarının Kurum Tipi, n=16.....	22
Şekil 8. Anket Katılımcılarının Programı Finansal Olarak Değerlendirmesi, n=14	24
Şekil 9. Anket Katılımcılarının Destek Süreçlerinin Uygunluğuna İlişkin Görüşleri, n=16.....	25
Şekil 10. Anket Katılımcılarının Projeleri Sayesinde Elde Ettikleri Çıktılar, n=15	27
Şekil 11. Anket Katılımcılarının Finansal Kaynak Yaratarak Buldukları Girişimler, n=15	28
Şekil 12. Yararlanıcılarda Görülen Davranışsal Değişiklikler, n=15	29

Şekil 13. Anket Katılımcılarının Projelerinin Bölgeye Etkileri, n=15.....	29
Şekil 14. Programın Bölgeye Etkilerini Artırmak için Yararlanıcıların Sunduğu Görüş ve Öneriler	31
Şekil 15. Projeler ile Oluşturulan Altyapı/Üstyapılara İlişkin İstatistikler.....	31
Şekil 16. Projeler ile Elde Edilen Kazanımların Uzun Vadeli Olma Sebepleri.....	32
Şekil 17. Anket Katılımcılarının Ajans Desteklerinin Konuları ile ilgili Önerileri.....	33
Şekil 18. Anket Katılımcılarının Ajans Desteklerinin Kapsamı ile ilgili Önerileri	33
Şekil 19. Kamu Müdahalesi Yaklaşımına Göre Program Tasarım, Uygulama, İzleme ve Değerlendirme Mantığı.....	35

Tablolar

Tablo 1. Programın Hedef Gerçekleşmeleri Tablosu	20
--	----

Kısaltmalar ve Tanımlar

Kısaltmalar

OSB:	Organize Sanayi Bölgesi
KSS:	Küçük Sanayi Sitesi
KAYS:	Kalkınma Ajansları Yönetim Sistemi
AB:	Avrupa Birliği
DAP:	Doğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı
İŞGEM:	İş Geliştirme Merkezi

Tanımlar¹

Artımsallık (additionality): Bir kamu müdahalesinin hedeflediği ve yararlanıcılar tarafından gerçekleştirilmesi arzu edilen bir faaliyetin/projenin, kamu müdahalesi olmadan gerçekleştirilmesinin mümkün olup olamayacağını ifade eder. Tam artımsallık, müdahale olmadan faaliyetin/projenin yapılamayacağını ifade etmektedir. Kısmi artımsallık, yararlanıcılar tarafından zaten gerçekleştirilecek bir faaliyetin/projenin müdahale sayesinde daha kısa sürede veya daha geniş kapsamda ya da daha yüksek standartlarda gerçekleştirilmesi durumudur.

Birincil veri: Değerlendirmeyi gerçekleştirmek için çalışmayı yapan uzmanlar tarafından doğrudan sahadan toplanan verileri ifade eder.

Davranışsal artımsallık (behavioral additionality): Kamu desteğinin yararlanıcının proje konusu ile ilgili davranış ve stratejisinde yarattığı farkı ifade eder.

Değişim Teorisi: Programın girdileri ve aktiviteleri ile öngörülen çıktı, sonuç ve etkilerinin ve de bunlar arasındaki ilişkiyel yolların tespitini sağlayan bir tasarım aracıdır. Bu sayede programın hedefleri ile ortaya konması beklenen çıktı, sonuç ve etkiler (“neticeler”) arasındaki ilişkiler tanımlanır; öngörülen neticelerin elde edilmesi için gereken kaynak ve aktivitelerin doğru belirlenmesi sağlanır; bunlar üzerinde etkisi olabilecek dış etkenler ve riskler belirlenir ve program uygulanırken dikkate alınmak üzere risk yönetim çerçevesi hazırlanır; programın izlenmesinde kullanılacak göstergeler, bunlara dair hedefler ve bu göstergelerin toplanması için gereken yöntemler belirlenir.

Etki (impact/utility): Etki kriteri ile Programın sosyal, ekonomik ve çevresel anlamda uzun vadede geniş kapsamlı sonuçları değerlendirilir. Bu kriter altında sadece amaçlanan etkiler değil, amaçlanmayan olumlu ya da olumsuz tüm etkiler değerlendirilir.

Etkililik (effectiveness): Etkililik kriteri ile Programın hedeflerinin elde edilip edilmediği, uygulama sırasında meydana gelen zorluklar ve bunlar için bulunan çözüm yöntemleri ile dışsal etkiler dikkate alınır. Program sonucu elde edilen çıktı, sonuç veya etkilerin Programın ana amacına hizmet edip etmediği değerlendirilir.

¹ © INOMER, 2010-2021

Etkinlik (efficiency): Bu kriter ile Program sonucu elde edilen çıktı, sonuç ve etkileri çerçevesinde kullanılan kaynaklar ve girdileri ölçülür, girdi ve çıktıların orantılı olup olmadığı ölçülür. Verimlilik kriteri ile Program için tahsis edilen bütçeyle daha fazlasının elde edilip edilemeyeceği değerlendirilir.

İkincil veri: Programları değerlendirmek için kullanılan farklı kaynaklarda daha önceden derlenmiş veri setleridir.

Program: Bir politikanın uygulanması için oluşturulan işlevsel aracı ifade eder.

Program değerlendirme: Kamu kurumlarınca uygulanan programlarla, başlangıçta belirlenen amaç ve hedeflere ulaşma yolunda ilerlenip ilerlenmediğini ve hedeflenen sonuç ve etkilerin yaratılıp yaratılmadığını tespit etmek ve bu tespitlere bağlı olarak bir yargıya varmak amacıyla gerçekleştirilen çalışmayı ifade eder.

Sürdürülebilirlik (sustainability): Program sonucu oluşan çıktı, sonuç ve etkilerin sürekliliğini dikkate alır. Program sonucu ortaya çıkan faydaların, Programın sağladığı finansal destek sona erdiğinde de yararlanıcıların kendi kaynakları veya diğer dışsal kaynaklarla sürdürülebilme durumu değerlendirilir. Sürdürülebilirliğin sağlanmasında finansal kaynakların yanı sıra kurumsal kapasite, insan kaynakları ve çevresel etkiler de önem taşıdığından, bu hususların da dikkate alınması gerekir.

Uygunluk (relevance): İlgililik kriteri ile Programın hedeflerinin genel sosyoekonomik amaç ve ihtiyaçlara, ulusal veya bölgesel plan ve programlara uygunluğu değerlendirilir.

Yönetici Özeti

Bu rapor, Fırat Kalkınma Ajansının 2016 yılında çağrısını gerçekleştirdiği Yaşam Kalitesi ve Sanayi Altyapıları Mali Destek Programının program sonrası değerlendirmesine yönelik olarak hazırlanmıştır. Mali Destek Programından bölgede hizmet veren kâr amacı gütmeyen kurum ve kuruluşlar yararlanmıştır. Toplam bütçesi 9.800.000,00² TL olarak belirlenmiş olan program kapsamında desteklenen ve tamamlanan 16 projeye 7.856.673,79 TL Ajans katkısı sağlanmıştır.

Nitel ve nicel yöntemlerin birlikte kullanılmasıyla gerçekleştirilen bu çalışma, uluslararası değerlendirme kriterleri ve Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan “Kalkınma Ajanslarının Uygulanan Mali Desteklerin Değerlendirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar” doğrultusunda; programın

- bölge ve yararlanıcılar için uygunluğunu (ilgililik kriteri),
- etkin ve etkili bir biçimde yürütülüp yürütülmediğini,
- ortaya koyduğu etkileri,
- etkilerin sürdürülebilirliğini

analiz etmekte; tüm bunlardan hareketle yeni tasarlanacak programlara ışık tutacak öneriler sunmaktadır.

Program sonrası değerlendirme çalışması, birincil ve ikincil verilerin derlenmesi ve analizini içeren çoklu-yöntem metodolojiyle gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın ilk aşamasını, uygulanacak yöntemlerin netleştirilmesi ile sahada kullanılacak soru formlarının, değerlendirme kriterleri, program göstergeleri ve Ajans tarafından tutulan bilgi ve veriler göz önünde bulundurularak hazırlanması oluşturmuştur. Ajansın mali destek alan tüm kurumlardan değerlendirme sorularına yönelik veri toplanabilmesi için bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Yararlanıcıların tamamına ulaşıp anket uygulanmış; analizler SPSS programı yardımıyla yapılmıştır.

Buna ek olarak, programa başvuru ve projelerin yürütme sürecinde Ajans tarafından yararlanıcılara ait toplanmış izleme verileri düzenlenip konsolide edilerek analiz edilmiştir. İzleme verileri dışında program başvuru rehberi, ulusal ve bölgesel politikalar ve planlar, program kapanış raporu, faaliyet raporu ve ajans mevzuatı da incelenmiş ve program değerlendirilmesinde girdi olarak kullanılmıştır.

Elde edilen tüm veri ve bilgilerin analizinin ardından değerlendirme sorularına cevap veren değerlendirmeler yapılarak nihai rapor hazırlanmıştır.

Programın amacı, Ajans tarafından “*TRB1 Bölgesinde, yaşam kalitesine ve sanayi sektörünün gelişimine etkin biçimde katkı sağlayacak altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesini sağlamak*” olarak belirlenmiştir. Bu amaca ilişkin öncelik alanları şunlardır:

- İşletmelerin ortak kullanımına yönelik tesis ve altyapıların geliştirilmesi
- Kentsel alanlarda (il ve ilçe merkezleri) yaşam kalitesini yükseltmeye yönelik altyapıların geliştirilmesi

² Program Kapanış Raporundan elde edilen bilgiye göre 7.000.000,00 TL ilan edilen program bütçesi Yönetim Kurulu Kararı ile 9.800.000,00TL'ye çıkarılmıştır.

Programa toplam 43 proje başvurmuş; 18 asil bir yedek olmak üzere toplam 19 proje teknik ve mali değerlendirmede başarılı bulunmuş; 1 proje sözleşmeden feragat etmiş ve 17 proje için sözleşme imzalanmıştır. İmzalanan sözleşmelerden biri daha sonra feshedilmiş; 16 proje başarıyla tamamlanmıştır.

Yapılan değerlendirme sonucunda Yaşam Kalitesi ve Sanayi Altyapıları Mali Destek Programının bölgede faaliyet gösteren kurumların ihtiyaçları, ulusal ve bölgesel planlar, stratejiler ile ilgili olarak kurgulandığı görülmüştür. Program temel olarak Onuncu Kalkınma Planı ve 2014-2023 Bölge Planındaki hedeflerle uyumludur.

Performans göstergelerine göre program bölge işletmelerinin ortak kullanımına ve kentsel alanlarda yaşam kalitesinin yükseltilmesine yönelik altyapıların geliştirilmesine katkı sağlamıştır. Program ile birlikte 1.000 m² fuar alanı oluşturulmuş; 1.142.707 m² OSB alanı altyapısı iyileştirilmiş; bir atık su arıtma tesisi inşa edilmiş; 1.070.163 m² çevre alanı ve 15.000 m² yeşil alan düzenlenmiş; 6 adet yenilikçi kentsel hizmet uygulaması geliştirilmiş; 31 adet sosyal donatı kullanıma sunulmuş; 101 kişilik istihdam kapasitesi oluşturulmuş; 12.115 m² yol yüzey alanına bakım yapılmış; 10 MW yenilenebilir enerji kaynaklı elektrik üretim kapasitesi oluşturulmuş; 1.650.681 TL'lik yenilenebilir enerji, 511.590 TL'lik ise enerji verimliliği teknoloji yatırımı yapılmış ve tüm faaliyetlerden toplam 8.584 işletme ve 675.669 kişi faydalanmıştır.

Elde edilen bulgular ışığında Ajans tarafından programın etkin şekilde yürütüldüğü sonucuna ulaşılmış ve programın gelişmeye açık yönleri değerlendirilmiştir. Program tanıtımında Ajans tarafından gerçekleştirilen bilgilendirme faaliyetlerinin etkisi yüksek olduğu görülmüştür. Bu kapsamda Ajansın Bingöl ve Tunceli illerinde tanıtım faaliyetlerini artırmasının ve bölgede hizmet veren kurumlar ile iletişim kanallarının güçlendirilmesinin yararlı olacağı tespit edilmiştir. Programın maliyet etkin şekilde yürütüldüğü anlaşılmış, ancak etkinliğin yükseltilmesi için Ajans personel sayısının artırılmasına ihtiyaç olduğu görülmüştür. Programın finansal özelliklerinin yararlanıcılar tarafından olumlu bulunduğu tespit edilmiş; en az cazip bulunan unsurun ise projelerin destek oranı olduğu anlaşılmıştır. Özellikle proje başvuru ve yürütme aşamalarında Ajans uzmanlarına erişim kolaylığı tüm yararlanıcılar tarafından olumlu değerlendirilmiş; başvuru, sözleşme imzalama ve satın alım süreçleri de olumlu bulunmuştur. Gelişmeye en açık alanın ise proje yürütme süreci olduğu anlaşılmış; bu süreçte yaşanan zorluklarda yararlanıcı kurumlardaki eksikliklerin payı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Değerlendirme sonucunda programın, bölge için olumlu katkılar ortaya çıkardığı anlaşılmıştır. Desteklenen projelerin yenilikçilik yönü yüksek olması, programın yarattığı fayda ve etkiyi artırmıştır. Yararlanıcıların tümü projeleri ile hedeflerine ulaşmış; sosyal donatılar kullanıma sunulmuş; yenilikçi kentsel hizmet uygulamaları geliştirilmiş; çevre alanları ve yeşil alanlar düzenlenmiş; OSB altyapıları iyileştirilmiş; yenilenebilir enerji kaynakları ve enerji verimliliği sistemleri geliştirilmiş; fuar alanı ve atık su arıtma tesisi kurulmuş ve yol yüzey alanlarına bakım yapılmıştır. Uygulanan projeler ile bölgeye sağlanan en yüksek etkiler bölge halkının sunulan hizmetler ile ilgili memnuniyetinin ve kentsel alanlarda yaşam kalitesinin artırılması olmuştur. Bunların yanı sıra bölgenin çevresel sürdürülebilirliğine, bölge tanıtımına, istihdama ve işbirliği kültürüne de katkı sağlanmıştır.

Elde edilen verilere göre projeler ile oluşturulan veya geliştirilen altyapı ve üstyapılardan faydalanan kişi sayıları, işletme sayıları ve istihdam rakamlarında destek sonrasında, öncesine göre artış sağlanmıştır. Proje çıktılarında faydalanan kişi sayısı destek sonrasındaki ilk yıl olan 2017'de 58.520

iken 2019 yılında 296.594'e yükselmiştir. Faydalanıcı işletme sayısı ise 2017 yılında 5.635 iken; 2019 yılında 62.391 olarak gerçekleşmiştir. Program, bölgenin önemli sorunlarından biri olan istihdama da katkı sağlamıştır. Destek sonrasında yaratılan istihdam sayısı destek öncesine göre yaklaşık 7 kat artmış ve bu artış takip eden yıllarda da devam etmiştir. Destekten sonra 2017 yılında 325 kişi projelerle bağlantılı olarak istihdam edilirken 2019 yılında bu rakam 368'e yükselmiştir.

Program sayesinde yararlanıcılar davranışsal kazanımlar da elde etmiştir. Kurumların büyük kısmının projeyi ilgilendiren teknik alanda ve proje yazma/yönetme konusundaki bilgi ve yetenekleri artmış; hedef kitlenin ihtiyaçlarının daha iyi anlaşılıp analiz edilmesi sağlanmış ve paydaşlarla iletişim ve işbirlikleri güçlenmiştir.

Destekten yararlanan işletmeler, projeleriyle elde ettikleri kazanımların uzun vadede süreceği görüşündedir. Bu durum program etkilerinin sürdürülebilirliğini göstermektedir. Kurumların tamamı destek ile oluşturulan altyapı ve üstyapıların 2020 itibarıyla de kullanılabilir durumda olduğunu belirtmiştir.

Değerlendirme bulgularından yola çıkılarak, yeni tasarlanacak programlara ışık tutması amacıyla öneriler geliştirilmiştir. Bu öneriler aşağıda sunulmaktadır.

- Yararlanıcı ihtiyaçlarının, sorunların ve zorlukların düzenli olarak bilimsel yöntemlerle tespit edilmesi ve program tasarımlarının buna göre gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu amaçla, Ajansın tasarım öncesinde, hedef kitlenin ihtiyaçları konusunda kapsamlı araştırma faaliyeti gerçekleştirilmesi önerilmektedir.
- Tasarlanacak yeni programlarda desteklenecek projelerdeki yenilikçilik boyutunun daha fazla ön plana çıkarılması, yaratılacak etki ve faydanın daha da yükselmesine ve bölgenin kalkınma hızının artmasına önemli katkı sağlayacaktır.
- Program tasarımının, program etki yollarının belirleneceği bir değişim teorisinin³ hazırlanmasıyla gerçekleştirilmesi ve buradan elde edilen veriler ışığında performans göstergelerinin belirlenmesi proje izleme ve program değerlendirme faaliyetlerinin verimliliğini artıracaktır.
- Program başvuru aşamasında kurumların belirlemiş olduğu performans göstergelerine ait hedeflerin sözleşme aşamasında revize edilerek "SMART" kriterlerine⁴ göre tekrar belirlenmesi proje hedeflerinin daha gerçekçi ve ölçülebilir olmasına katkı sağlayacaktır.
- Program izleme verilerinin göstergelere bağlı olarak yıllar bazında zaman serileri oluşturacak şekilde toplanmasını sağlayacak bir sistemin kurulması; çıktı göstergelerine ait verilerin projelerin bitiminde, sonuç göstergelerine ait verilerin ise projelerin bitiminden en az 1 yıl sonra yararlanıcılardan alınması programların daha detaylı değerlendirilmesi ve bölgeye olan

³ Değişim Teorisi, programın girdileri ve aktiviteleri ile öngörülen çıktı, sonuç ve etkilerinin ve de bunlar arasındaki ilişkisel yolların tespitini sağlayan bir tasarım aracıdır. Bu sayede programın hedefleri ile ortaya konması beklenen çıktı, sonuç ve etkiler ("neticeler") arasındaki ilişkiler tanımlanır; öngörülen neticelerin elde edilmesi için gereken kaynak ve aktivitelerin doğru belirlenmesi sağlanır; bunlar üzerinde etkisi olabilecek dış etkenler ve riskler belirlenir ve program uygulanırken dikkate alınmak üzere risk yönetim çerçevesi hazırlanır; programın izlenmesinde kullanılacak göstergeler, bunlara dair hedefler ve bu göstergelerin toplanması için gereken yöntemler belirlenir.

⁴ **SMART kriterleri:** İngilizce "Specific" (Belirli), "Measurable" (Ölçülebilir), "Attainable" (Erişilebilir), "Result-oriented" (Sonuç odaklı) ve "Time-bound" (Zamanla sınırlı) sözcüklerinin kısaltmalarından oluşmakta; kaliteli ve izlenip ölçülebilir hedeflerin belirlenmesini sağlamaktadır.

etkilerin daha verimli ölçülebilmesini sağlayacaktır. Bu aşamada hedefe ulaşamayan performans göstergelerinde bunun sebeplerinin neler olduğuna dair verilerin de güncellenmesi önerilmektedir.

- Ajansın tanıtım ve bilgilendirme faaliyetlerinin özellikle Bingöl ve Tunceli illerinde artırılması önerilmektedir.
- Bilgilendirme ve tanıtım toplantılarının online olarak düzenlenmesi gelecekte uygulanacak destek programlarında maliyet etkin bir çözüm olacaktır.
- Program süreçlerinin daha etkin ve verimli şekilde yönetilmesi amacıyla Ajans personel sayısının artırılması önerilmektedir.
- Projeler için başvuru dokümanında talep edilen mantıksal çerçevenin bir örnekle desteklenerek daha anlaşılır hale getirilmesi faydalı olacaktır.

Giriş

Fırat Kalkınma Ajansı, faaliyet alanına giren TRB1 Bölgesi olan Bingöl, Elazığ, Malatya ve Tunceli’de Bölge Planındaki öncelikler doğrultusunda, 2016 yılında bölgede faaliyet gösteren kâr amacı gütmeyen kurum ve kuruluşlara yönelik olarak 9.800.000,00⁵ TL bütçeli Yaşam Kalitesi ve Sanayi Altyapıları Mali Destek Programının çağrısına çıkmıştır.

Söz konusu programın program sonrası değerlendirmesine yönelik olarak gerçekleştirilen bu çalışma, öncelikli olarak, program ile bölgesel planlarda öngörülen amaç ve hedeflere ne derece yaklaşıldığının belirlenmesi amacıyla yürütülmüştür. Bunun yanı sıra, değerlendirme bulgularından hareketle, Ajansın tasarlayacağı yeni programlarda etkinlik ve verimliliğin artırılmasına katkı sağlanması da amaçlanmıştır. Çalışma ayrıca, Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliğinde öngörüldüğü şekilde, programın etki ve sonuçlarını ortaya koymayı da hedeflemiştir.

Nitel ve nicel yöntemlerin birlikte kullanılmasıyla gerçekleştirilen bu çalışma, uluslararası değerlendirme kriterleri ve Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan “Kalkınma Ajanslarınca Uygulanan Mali Desteklerin Değerlendirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar” doğrultusunda; programın

- bölge ve yararlanıcılar için **uygunluğunu (ilgililik kriteri)**,
- **etkin ve etkili** bir biçimde yürütülüp yürütülmediğini,
- ortaya koyduğu **etkileri**,
- etkilerinin **sürdürülebilirliğini**

analiz etmekte; tüm bunlardan hareketle yeni tasarlanacak programlara ışık tutacak öneriler sunmaktadır.

Bu raporun takip eden bölümleri şu şekilde yapılandırılmıştır: Birinci bölümünde programın tanımı, kapsamı, amaç, öncelik ve performans göstergeleri hakkında bilgi yer almaktadır. İkinci bölümde programın bütçe gerçekleştirmeleri, proje başvuruları, sözleşme imzalanan ve tamamlanan projelere ilişkin istatistikî bilgiler sunulmaktadır. Değerlendirme metodolojisi, programın amaç ve öncelikleri kapsamında hedeflere ulaşılma düzeyi ve anketlerden elde edilen bulguların değerlendirme kriterleri bazında analizi, üçüncü bölümde yer almakta ve raporun son bölümünde ise elde edilen tüm bulguların değerlendirilmesinden hareketle tespitler ve Ajans programlarının verimlilik, etkinlik ve etkilerinin artırılmasına yönelik öneriler sunulmaktadır.

⁵ Program Kapanış Raporundan elde edilen bilgiye göre 7.000.000,00 TL ilan edilen program bütçesi Yönetim Kurulu Kararı ile 9.800.000,00TL’ye çıkarılmıştır.

1. Program Hakkında Genel Bilgiler

1.1. Programın Tanım ve Kapsamı

Yaşam Kalitesi ve Sanayi Altyapıları Mali Destek Programının uygulandığı dönemi kapsayan ve Ajans tarafından katılımcı bir yaklaşımla hazırlanan TRB1 Bölge Planı 2014-2023'de⁶ bölgenin vizyonu "Eğitilmiş ve girişimci insan gücüyle üreten, yaşam kalitesi yüksek TRB1" şeklinde belirlenmiştir. Vizyon doğrultusunda yaşam kalitesi ve sürdürülebilir ekonomik gelişme eksenleri altında aşağıdaki altı öncelik alanı tespit edilmiştir:

- Sosyal ve beşeri sermayenin gelişimi
- Fiziki altyapının iyileştirilmesi
- Tarımsal üretimin ve verimliliğin artırılması
- Alternatif turizm türlerinin geliştirilmesi
- Endüstriyel üretimin güçlendirilmesi
- Enerji ve maden varlığının etkin kullanımı

Program tasarımı aşamasında Bölge Planında yer alan öncelik alanları esas alınmış ve bölgenin yaşam kalitesine ve sanayi sektörünün gelişimine katkı sağlayacak yatırımların gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır.

Program dönemini kapsayan Onuncu Kalkınma Planında⁷ ise yaşam kalitesinin yükseltilmesi, sosyal ve ekonomik gelişmenin sağlanmasına yönelik hedef ve politikalar üzerinde durulmuştur. Söz konusu politikalar doğrultusunda ele alındığında değerlendirmeye konu program, hem ulusal politikalar hem de bölge ihtiyaçları ile uyumlu olarak hazırlanmıştır. Bu bağlamda programın bölgenin önemli ihtiyaçlarına cevap verebilecek nitelikte olduğu görülmektedir.

Program için hazırlanmış olan başvuru rehberinden⁸ yola çıkılarak, program hakkında genel bilgilendirmeler aşağıda sunulmuştur.

Programın Uygun Başvuru Sahipleri: Program kapsamında uygun başvuru sahibi veya proje ortağı olabilecek kurum ve kuruluşlar aşağıdaki şekilde belirlenmiştir.

- Belediyeler, İl Özel İdareleri, Köylere Hizmet Götürme Birlikleri
- Bakanlıklara Bağlı Araştırma Enstitüleri/İstasyonları
- Ticaret ve Sanayi Odaları, Ticaret Borsaları
- Organize Sanayi Bölgeleri
- Küçük Sanayi Siteleri
- Üniversiteler

Destek Miktar ve Oranları: Programın proje bazında belirlenen asgari ve azami destek tutarları 200.000 TL ile 1.000.000 TL olarak açıklanmıştır. Programın yararlanıcı bazında verilen destek oranı

⁶ T.C. Fırat Kalkınma Ajansı, TRB1 Bölge Planı 2014-2023, Aralık 2014

⁷ T.C. Kalkınma Bakanlığı, Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018, Aralık 2013

⁸ T.C. Fırat Kalkınma Ajansı, Yaşam Kalitesi ve Sanayi Altyapıları Mali Destek Programı Başvuru Rehberi

proje toplam uygun maliyetinin en az %25'i, en fazla %75'i olarak belirlenmiş; bu değerlerin dışında kalan destek taleplerini içeren proje teklifleri değerlendirmeye alınmamıştır. Proje bütçesinin geri kalan bölümünün yararlanıcılar tarafından eş finansman olarak sağlanması öngörülmüş, aynı katkılar, eş finansman olarak kabul edilmemiştir.

Proje Süresi: Desteklenen projelerin azami süreleri 24 ay olarak belirlenmiştir.

Proje Başvuru Süreci: 8 Ocak 2016 tarihinde ilan edilen programın son başvuru tarihi 11 Mart 2016; son proje teslim tarihi ise 18 Mart 2016 olarak belirlenmiştir. Ajans'a sunulan projeler, "Ön İnceleme" ve "Teknik ve Mali Değerlendirme" olmak üzere iki aşamada değerlendirilmiştir.

Ön inceleme aşamasında idari kontrol ve uygunluk kontrol listeleri kullanılmıştır. Ön incelemeyi geçen projeler sonraki aşama olan teknik ve mali incelemeye alınmış ve kurumsal ve mali kapasite, ilgililik, yöntem, sürdürülebilirlik, bütçe ve maliyet etkinliği kriterlerine göre incelenmiştir. Başvurular bağımsız iki değerlendirici tarafından değerlendirilmiş; 65 puan ve üzerinde olan başvurular başarılı olarak listelenmiştir. Ayrıca başvuruların kurumsal ve mali kapasite bölümünden en az 10 puan (20 puan üzerinden), ilgililik bölümünden ise en az 15 puan (25 puan üzerinden) barajına ulaşma koşulu aranmıştır.

Programın Temel Faaliyetleri: Programın bilgilendirme faaliyetleri kapsamında Ajans tarafından bir başlangıç toplantısı ve bir de eğitim düzenlenmiştir. İzleme faaliyetleri kapsamında ise toplam 66 izleme ziyareti gerçekleştirilmiştir.

1.2. Programın Amaç, Öncelik ve Performans Göstergeleri

Değerlendirmeye konu programın amacı, öncelikli alanları ve performans göstergeleri program başvuru rehberlerinden hareketle aşağıda özetlenmektedir.

Programın amacı, "TRB1 Bölgesinde, yaşam kalitesine ve sanayi sektörünün gelişimine etkin biçimde katkı sağlayacak altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesini sağlamak" olarak belirlenmiştir. Bu amaca ilişkin belirlenen öncelik alanları şöyledir:

- İşletmelerin ortak kullanımına yönelik tesis ve altyapıların geliştirilmesi
- Kentsel alanlarda (il ve ilçe merkezleri) yaşam kalitesini yükseltmeye yönelik altyapıların geliştirilmesi

Program kapsamında projelerin konusu ve faaliyetlerin tamamlanma süreleri dikkate alınarak, proje başlangıcında, proje süresince, proje sonunda ve sonrasındaki 3 yıl boyunca ölçülebilir olan parametrelerin seçilmesi esas alınmıştır. Bu doğrultuda projelerin performansına yönelik gerçekçi ve ölçülebilir nitelikte en az bir adet gösterge seçilmesi istenmiştir. Belirlenen göstergelere yönelik hedefler ve gerçekleştirmeler Ajans tarafından kayıt altına alınmıştır. Ajans'ın belirlemiş olduğu örnek performans göstergeleri seti Program Başvuru Rehberi'nde aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

- İçme Suyu İçin Artırılan Kapasite Miktarı
- Atık Su Arıtımı İçin Artırılan Kapasite Miktarı
- Kanalizasyon Sistemi Uzunluğu

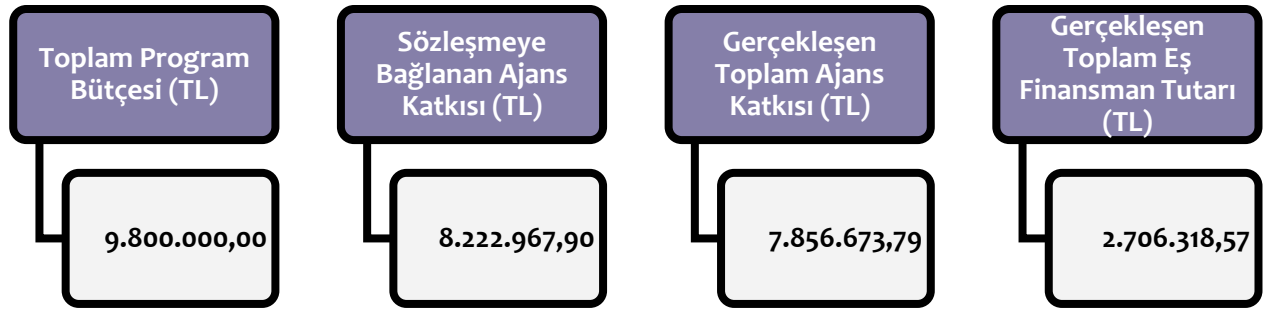
- İçme Suyu Boru Hattı Uzunluğu
- Yeni Oluşturulan/Geliştirilen Fuar Alanı Sayısı
- İnşa Edilen/Geliştirilen Yenilenebilir Enerji Kaynaklı Elektrik Üretim Kapasitesi
- İşletmelere Tahsisi Edilecek Pazarlama Alanı
- Enerji, Su vb. Altyapı Hizmeti Sağlanan İşletme Sayısı
- İnşa Edilen Toplam Kapalı Alan
- Restore Edilen Tarihi veya Kültürel Ala
- Altyapısı Geliştirilen OSB, KSS vb. Ortak Kullanım Alanı Sayısı
- İnşa Edilen/Geliştirilen Enerji Tesisi Üretim Kapasitesi
- İşletmelere Tahsisi Edilecek Üretim Alanı
- İşletmelere Tahsisi Edilecek Depolama Alanı
- Peyzaj Düzenlemesi Yapılan Toplam Alan
- Düzenleme Yapılan Toplam Açık Alan
- İnşa Edilen/Kapasitesi Geliştirilen Kalite Kontrol, Tahlil ve Test Laboratuvarı Sayısı
- Güvenlik altyapısı sağlanan alan

2. Programın Sonuçları

2.1. Bütçe Gerçekleşmeleri

2016 Yılı Yaşam Kalitesi ve Sanayi Altyapıları Mali Destek Programının bütçesi, Program Başvuru Rehberinde 7 milyon TL olarak belirlenmiş; daha sonra Yönetim Kurulu kararı ile 9,8 milyon TL'ye çıkarılmıştır. Bu tutarın yaklaşık 8,2 milyon TL'si sözleşmeye bağlanmıştır. Desteklenen projeler tamamlandığında gerçekleşen Ajans katkısı 7,8 milyon TL olmuştur. Buna göre, program için ayrılan destek bütçesinin yaklaşık %80'i projeler için kullanılmıştır. Bütçe tutar ve gerçekleşmelerine dair veriler Şekil 1'de yer almaktadır.

Şekil 1. 2016 Yılı İmalat Sanayinin Geliştirilmesi Mali Destek Programı Bütçe Gerçekleşmeleri



Kaynak: Program Kapanış Raporu, Fırat Kalkınma Ajansı

Program izleme verilerine göre yararlanıcıların tamamına destek miktarının %40'ı kadar ön ödeme yapılmıştır. Yapılan ön ödemelerin toplam tutarı 3.289.187,14 TL'dir. Toplam 8 projeye ortalama %38 oranında ara ödeme yapılmış (toplam 1.547.843,20 TL), diğer projelerde ara ödeme uygulanmamıştır. Ayrıca, program kapsamında toplam 21 adet sözleşme değişikliği gerçekleştirilmiştir.

Programın gerçekleşen toplam destek tutarının %35'i Elazığ (2,72 milyon TL), %26'sı Bingöl (2,05 milyon TL), %20'si Malatya (1,56 milyon TL) ve %19'u Tunceli (1,50 milyon TL) illerindeki projelere aktarılmıştır. Desteklenen projeler kapsamında toplam 17 adet ihale gerçekleştirilmiştir (pazarlık ve/veya açık ihale yöntemleriyle).

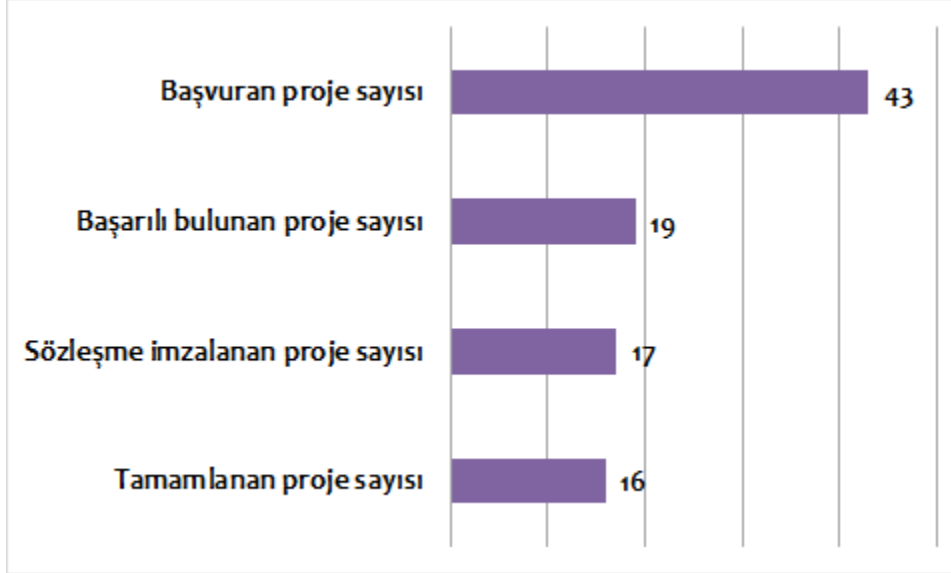
2.2. Proje Başvuruları, Sözleşme İmzalan ve Tamamlanan Projelere İlişkin İstatistik Bilgiler

Program kapsamında toplam 43 proje başvurusu alınmıştır. Projelerin değerlendirilme ve sözleşme aşamalarına dair bilgiler aşağıda verilmektedir.

- Başvuran projelerin biri ön inceleme aşamasında reddedilmiştir.
- Ön incelemede başarılı bulunan 42 başvurudan 18'i asil biri yedek olmak üzere toplam 19 proje teknik ve mali değerlendirmede başarılı bulunmuş (toplam değerlendirmede 65 puanı geçerek) ve desteklenmeye hak kazanmıştır.
- Başarılı bulunan projelerin 1'i sözleşme imzalamadan feragat etmiştir.
- 17 proje ile sözleşme imzalanmıştır (başvuran projelerin %40'ı).

Program kapsamında sözleşme imzalanan 17 projenin biri ile sözleşme feshedilmiş ve son durumda 16 proje başarıyla tamamlanmıştır (Şekil 2). Projelerinin uygulama süreleri en az 13, en fazla 31 ay olarak gerçekleşmiştir.

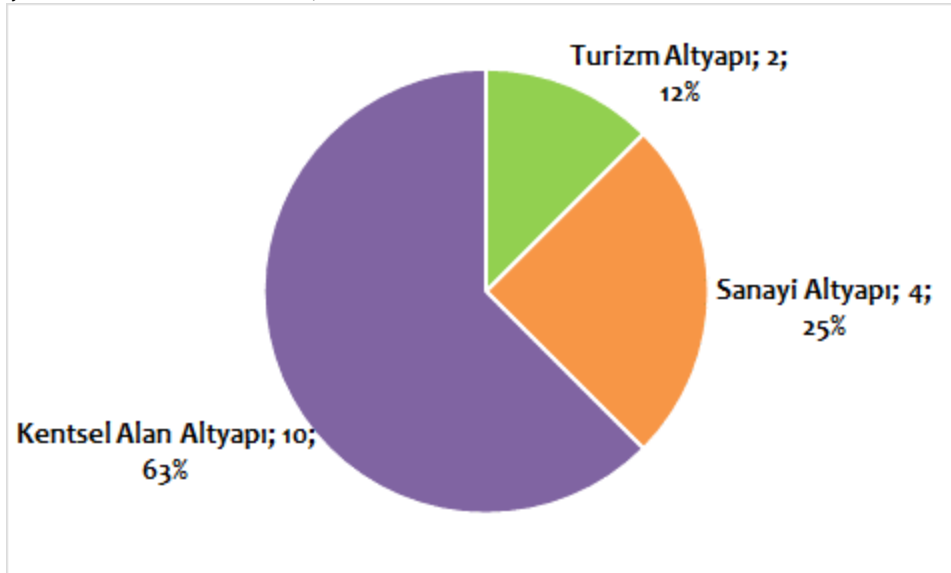
Şekil 2. Başvuran ve Tamamlanan Proje Sayıları



Kaynak: Program Kapanış Raporu, Fırat Kalkınma Ajansı

Destek almaya hak kazanan ve projelerini başarıyla tamamlayan 16 projenin 10'u kentsel alan altyapı; 4'ü sanayi altyapıları ve 2'si ise turizm altyapı sektörlerindedir (Şekil 3).

Şekil 3. Tamamlanan Projelerin Sektörleri, n=16

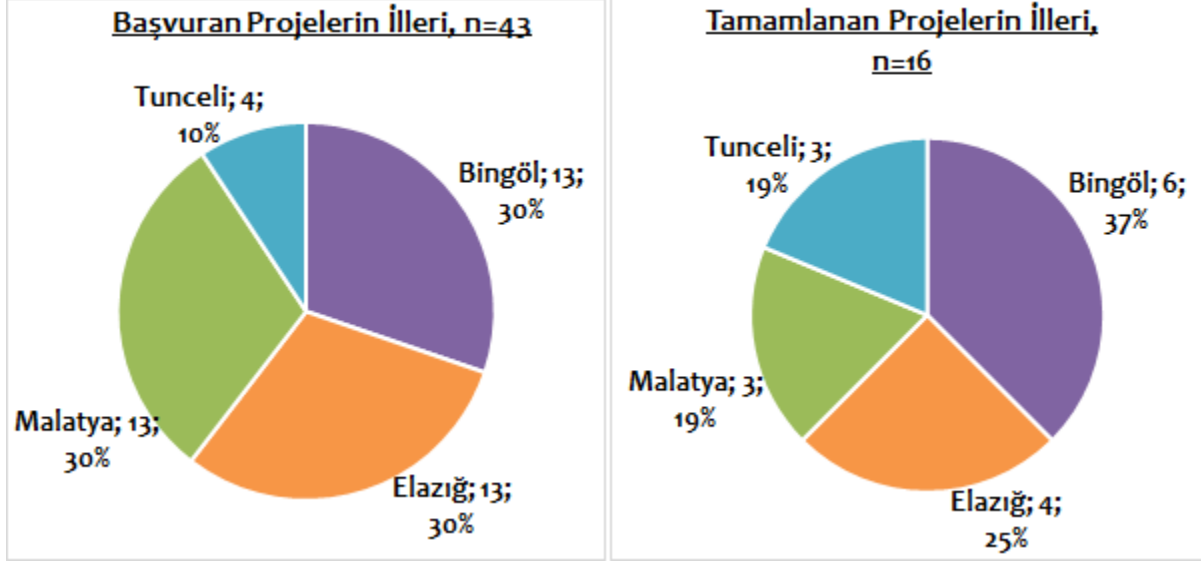


Kaynak: Program İzleme Verileri, Fırat Kalkınma Ajansı, 2016

Programa Malatya, Elazığ ve Bingöl illerinden eşit sayılarda başvuru gerçekleşmiş (13'er proje); bunları Tunceli takip etmiştir (4 proje). En fazla oranda proje tamamlanan il Bingöl (6 proje) olmuş;

Elazığ'dan 4 ve Malatya'dan ise 3 proje başarıyla tamamlanmıştır. Tunceli'den ise başvuruda bulunan 4 projenin 3'ü desteklenmiş ve başarıyla tamamlanmıştır. Buna göre, programa bölge illerinin tümünden başvuru yapıldığı ve bölge illerinin tümünün desteklendiği sonucuna ulaşılmaktadır (Şekil 4).

Şekil 4. Başvuran ve Tamamlanan Projelerin İlleri



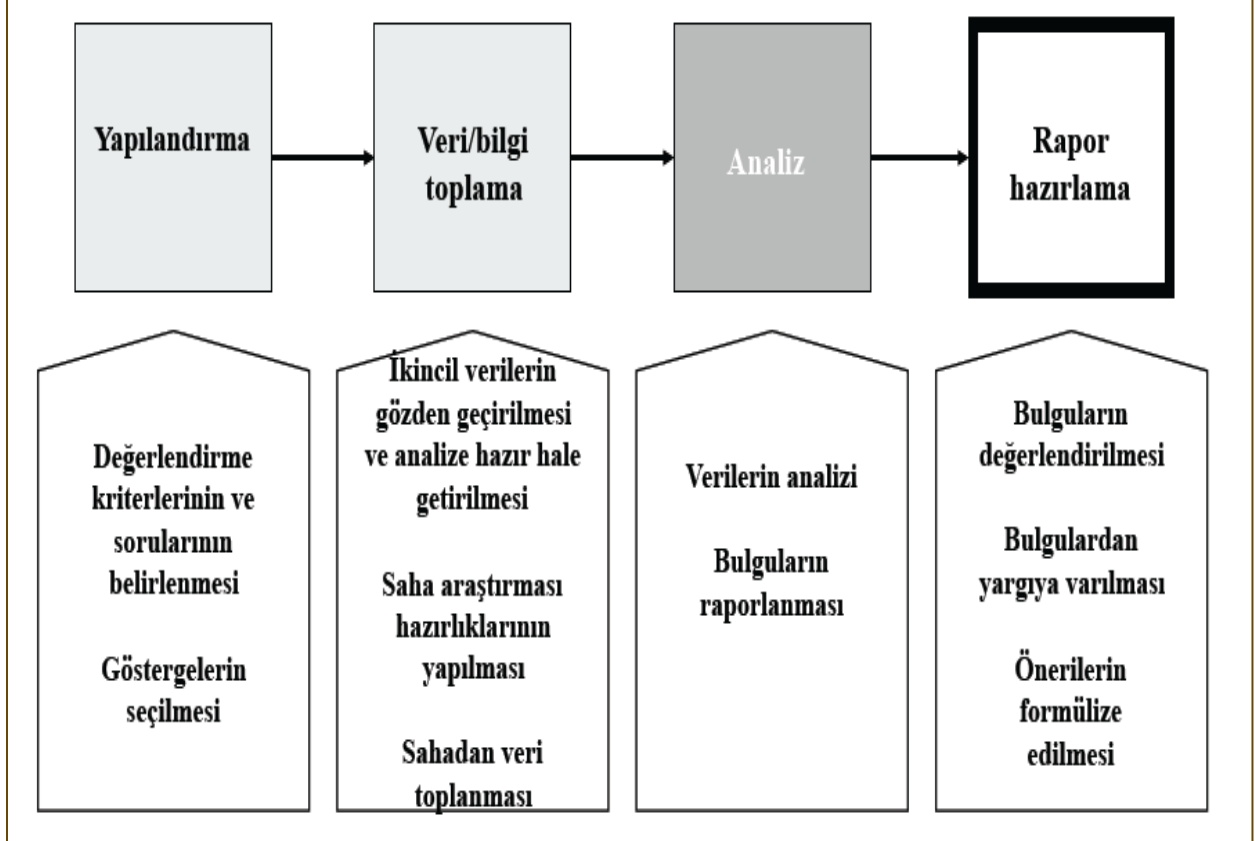
Kaynak: Program İzleme Verileri, Fırat Kalkınma Ajansı, 2016

3. Programın Değerlendirilmesi

3.1. Değerlendirmede Kullanılan Yöntem

Fırat Kalkınma Ajansı 2016 yılı Yaşam Kalitesi ve Sanayi Altyapıları Mali Destek Programı için gerçekleştirilen program sonrası değerlendirme ve etki analizi çalışmasının temel süreci Şekil 5'te gösterilmektedir.

Şekil 5. Fırat Kalkınma Ajansı Mali Destek Programları Değerlendirme Süreci



Kaynak: Elçi, Ş. (2014) Ar-Ge ve İnovasyon Destek Programlarının Değerlendirilmesi ve Etki Analizi, "Ar-Ge ve İnovasyon Programlarında Değerlendirme ve Etki Analizi", R. Akpınar, ed.

3.1.1. Değerlendirme Kriterleri

Program sonrası değerlendirme çalışması kapsamında değerlendirme ve etki analizi göstergeleri ve değerlendirme soruları belirlenmiştir. Değerlendirmede kullanılan 5 temel kritere (ilgililik, etkinlik, etkililik, etki ve sürdürülebilirlik) bağlı olarak oluşturulan değerlendirme soruları, değerlendirmenin genelden özele inmesine yardımcı olmaktadır. Program, elde edilen veriler ışığında bu sorulara cevap verilecek şekilde değerlendirilmiştir. Bu kapsamda cevap aranan değerlendirme soruları aşağıda Şekil 6'da listelenmiştir.

Şekil 6. Değerlendirme Kriterleri ve Soruları

İlgililik	<ul style="list-style-type: none">• Program, bölgesel ve ulusal politikalarla/stratejilerle uyumlu mu?• Programla, uygulayıcı kurum/diğer destek kurumlarının programları arasında tamamlayıcılık, eşgüdüm ve sinerji mevcut mu? Tamamen veya kısmen başka herhangi bir programı tekrarlıyor veya başka bir programla çakışıyor mu?• Program hedefleri, yararlanıcıların/hedef kitlenin ihtiyaçlarıyla ne derece uyumlu?• Mevcut ve potansiyel yararlanıcılar, programdan ne ölçüde istifade etmektedir?• Uygulama süreçleri, prosedürler ve araçlar, hedeflerle ne kadar ilişkili ve yararlanıcılar için ne kadar uygun?
Etkinlik	<ul style="list-style-type: none">• Programın uygulama maliyeti ne kadar ve bu maliyet programın ürettiği çıktı, sonuç ve etkilerle kıyaslandığında kabul edilebilir bir maliyet mi?• Planlanan çıktılar, nitelikten ödün vermeden mümkün olan en düşük maliyetle elde edilebiliyor mu?• Uygulamada kaliteden ödün vermeden verimliliği artırmaya yönelik tasarruf imkanları var mı?• Programın şartları, süreçleri ve prosedürleri istenen sonuçları elde etmek için uygun ve yeterli mi?• Ajanstaki programın uygulanmasına yönelik yapılanma ve görev dağılımı istenen etkinlik ve performansı sağlamak için uygun ve yeterli mi?
Etkililik	<ul style="list-style-type: none">• Program hedefleri ne ölçüde gerçekleştirildi?• Program sayesinde yararlanıcılarda beklenen sonuçlar elde edildi mi?• Farklı faaliyetlerle daha fazla sonuç elde edilebilir miydi?• Yararlanıcılar, program sayesinde, normalde yapmayacakları ne tür ilave yatırımları yaptılar? (<i>girdi artımsallığı</i>)• Yararlanıcılar, program sayesinde, normalde elde etmeyecekleri ne tür ilave çıktılar elde ettiler? (<i>çıktı artımsallığı</i>)• Program, yararlanıcılarda ne tür yeni ve farklı uygulamalara, yaklaşımlara ve davranışsal değişimlere yol açtı? (<i>davranışsal artımsallık</i>)
Etki	<ul style="list-style-type: none">• Program, hedeflenen sosyal, ekonomik veya çevresel faydaları yarattı mı?• Program, tasarım aşamasında tespit edilen problemleri çözmeye katkı sağladı mı?• Doğrudan veya dolaylı yararlanıcılar açısından beklenen ve beklenmeyen etkiler istenen seviyede mi?• Programla elde edilen çıktı, sonuç ve etkiler, her hâlükârda –program olmasa da- ortaya çıkacak çıktı, sonuç ve etkiler midir? (<i>ölü ağırlık</i>)• Program nedeniyle yapılmaktan vazgeçilen ya da azaltılan yatırımlar var mı? (<i>yer değiştirme/dışlama etkisi</i>)
Sürdürülebilirlik	<ul style="list-style-type: none">• Programın ele aldığı problem için Ajans müdahalesi ihtiyacı devam ediyor mu?• Program sayesinde elde edilen sonuçların ve etkilerin sürdürülebilirliği ne kadar mümkün?• Program, yararlanıcılarda sürdürülebilir değişimlere neden oldu mu?• Ajans desteği kesilse de sonuçların ve etkilerin sürekliliği mümkün olacak mı?

Kaynak: Elçi, Ş. (2014) Ar-Ge ve İnovasyon Destek Programlarının Değerlendirilmesi ve Etki Analizi, “Ar-Ge ve İnovasyon Programlarında Değerlendirme ve Etki Analizi”, R. Akpınar, ed.

3.1.2. Yapılandırma

Çalışmanın ilk aşamasını, değerlendirme metodolojisinin belirlenmesi ve program göstergeleri bazında⁹ sahadan veri toplamaya yönelik soru formlarının hazırlanması oluşturmuştur. Belirlenen göstergeler doğrultusunda program özelinde veri toplamaya yönelik anket soru formu hazırlanmıştır.

3.1.3. Yararlanıcılara Yönelik Anket Uygulaması

Ajans'tan mali destek alan tüm kurumlardan değerlendirme sorularına yönelik veri toplanabilmesi için bir anket çalışması yapılmıştır. Anket uygulamasıyla, destek programının değerlendirilmesine girdi oluşturacak birincil verilerin toplanması amaçlanmıştır. Çalışmada program yararlanıcılarının tümüne ulaşıp anket uygulanmış; verilerin analizleri SPSS programında yapılmıştır.

3.1.4. İkincil Verilerin İncelenmesi

Program yararlanıcılarına ait, programlara başvuru ve projelerin yürütülme sürecinde Ajans tarafından toplanan izleme verileri, programa ait başvuru rehberi, program kapanış raporu, ulusal ve bölgesel politikalar ve planlar, bölgesel araştırma raporları incelenmiş ve programların değerlendirilmesinde birer girdi olarak kullanılmıştır.

3.1.5. Raporlama

Yukarıda açıklanan adımların gerçekleştirilmesinin ardından elde edilen veri ve bilgiler ışığında değerlendirme sorularına cevap veren analizler yapılmış; ihtiyaçlara ilişkin kapsamlı tespit ve değerlendirmeler gerçekleştirilerek nihai rapor hazırlanmıştır.

3.2. Amaç ve Öncelikler Kapsamında Hedeflere Ulaşılma Düzeyi

Uygulanan program kapsamında yararlanıcıların gerçekleştirdikleri projelere ait performans göstergeleri için hedefledikleri değerler ve bu doğrultuda elde ettikleri çıktılar/sonuçlar Ajans tarafından Program Kapanış Raporu'nda kayıt altına alınmıştır.

Program başvuru rehberinde belirlenmiş olan performans göstergelerinin 15'i için program kapanışında işlevsel veri elde edilmiştir. Bu veriler ışığında yararlanıcıların proje hedeflerinin gerçekleştirme durumu aşağıda sunulmuştur (Tablo 1).

⁹ Program Başvuru Rehberi ile Program Kapanış Raporunda yer almaktadır.

Tablo 1. Programın Hedef Gerçekleşmeleri Tablosu

Amaç	Öncelikli Alan	Program Performans Göstergesi	Hedeflenen	Gerçekleşen
TRB1 Bölgesinde, yaşam kalitesine ve sanayi sektörünün gelişimine etkin biçimde katkı sağlayacak altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesini sağlamak	İşletmelerin ortak kullanımına yönelik tesis ve altyapıların geliştirilmesi	Doğrudan Faydalanan İşletme Sayısı (Adet)	6.584	8.584
		Oluşturulan Fuar Alanı (m ²)	1.000	1.000
		Altyapısı İyileştirilen OSB Alanı (m ²)	1.060.000	1.142.707
		İnşa Edilen Atık Su Arıtma Tesisi Sayısı (Adet)	2	1
		Ar-Ge Harcamaları (TL)	3.800	16.000
	Kentsel alanlarda yaşam kalitesini yükseltmeye yönelik altyapıların geliştirilmesi	Düzenlenen veya Rehabilite Edilen Çevre Alanı Büyüklüğü (m ²)	1.063.663	1.070.163
		Geliştirilen Ve Hayata Geçirilen Yenilikçi Kentsel Hizmet Uygulaması Sayısı (Adet)	16	6
		Düzenlenen veya Rehabilite Edilen Yeşil Alan Büyüklüğü (m ²)	15.000	15.000
		Kullanıma Sunulan Sosyal Donatı Sayısı (Adet)	66	31
	İşletmelerin ortak kullanımına yönelik tesis ve altyapıların geliştirilmesi ve Kentsel alanlarda yaşam kalitesini yükseltmeye yönelik altyapıların geliştirilmesi	Oluşturulan İstihdam Kapasitesi (Kişi)	61	101
		Doğrudan Faydalanan Kişi Sayısı (Kişi)	887.769	675.669
		Onarılan/Bakım Yapılan Yol Yüzey Alanı (m ²)	12.587	12.115
		Yenilenebilir Enerji Kaynaklı Elektrik Üretim Kapasitesi (MW)	57	10
		Yenilenebilir Enerji Yatırım Tutarı (TL)	1.107.456	1.650.681
		Enerji Verimliliği Teknolojileri İle İlgili Yatırım Tutarı (TL)	349.746	511.590

Kaynak: Program Kapanış Raporu, Fırat Kalkınma Ajansı

İşletmelerin ortak kullanımına yönelik tesis ve altyapıların geliştirilmesi öncelikli alanı ile doğrudan ilgili performans göstergelerine göre yürütülen projeler ile 1.000 m² fuar alanı oluşturulmuş; 1.142.707 m² OSB alanı altyapısı iyileştirilmiş; 1 adet atık su arıtma tesisi inşa edilmiş ve bu faaliyetlerden toplam 8.584 işletme yararlanmıştır.

Kentsel alanlarda yaşam kalitesini yükseltmeye yönelik altyapıların geliştirilmesi öncelikli alanı ile doğrudan ilgili performans göstergelerine göre 1.070.163 m² çevre alanı ve 15.000 m² yeşil alan düzenlenmiş; 6 adet yenilikçi kentsel hizmet uygulaması geliştirilmiş ve 31 adet sosyal donatı kullanıma sunulmuştur.

Her iki öncelikli alan ile ilgili performans göstergelerine bakıldığında ise toplam 101 kişilik istihdam kapasitesi oluşturulduğu; 12.115 m² yol yüzey alanına bakım yapıldığı; 10 MW yenilenebilir enerji kaynaklı elektrik üretim kapasitesi oluşturulduğu; 1.650.681 TL'lik yenilenebilir enerji, 511.590 TL'lik ise

enerji verimliliği teknolojileri yatırımı yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Tüm bu faaliyetlerden toplam 675.669 kişi faydalanmıştır.

Program Kapanış Raporunda program kapsamında başarılı proje örneklerine yer verilmiştir. Buna göre program sayesinde;

- Malatya ili Akçadağ ilçesinde 1.663 m²'lik kapalı semt pazarı inşaatı gerçekleştirilmiştir. Alanda meyve, sebze, et ve süt ürünleri, su ürünleri ve kuru gıda ürünleri için 41 adet satış tezgahı, 1 adet depo, 22 araçlık açık park yeri, 1 adet bekçi odası, 1 adet zabıta bürosu ve 2 adet tuvalet yapılmıştır. Proje sayesinde yöre halkına hijyenik, güvenli ve modern bir pazar alanı sağlanmış ve yöresel ürünlerin pazarlanması için imkan yaratılmıştır.
- Elazığ şehir merkezinin çeşitli bölgelerine 15 kabinli kent bilgi sistemi (kiosk) kurulmuş ve bu kapsamda gerek duyulan yazılım ve ekipmanlar temin edilmiştir. Proje sayesinde vatandaşların borç sorgulama ve ödeme; imar, altyapı ve üst yapı planlama; sağlık; güvenlik; ulaşım; turizm ve diğer tüm belediye hizmetlerinden haberdar olmaları ve hizmetlerden faydalanmaları sağlanmıştır. Bu kapsamda proje, kamu hizmetlerinin sunulmasında yenilikçi bir yaklaşım sergilemiş; hizmetlerin daha hızlı ve kaliteli sunulmasını sağlamış ve hizmetlerin ulaşılabilirliğini kolaylaştırmıştır.
- Bingöl ili Ilıcalar beldesinde yol ve yaya geçitlerinde engellilerin kullanımına uygun düzenlemeler yapılmış ve beldenin kentsel yaşam alanları geliştirilmiştir. Proje kapsamında 32 adet engelli rampası ve 1.200 m engelli iz yolu yapılmış; 20 adet geri dönüşümlü çöp bidonu ve 30 adet güneş enerjili sokak lambası temin edilmiş; 15 adet 40 m² dükkân ile 1 adet 400 m² soğuk hava deposu inşa edilmiş ve belde tanıtımı için 3 adet totem yaptırılmıştır. Proje sayesinde yörenin kentsel altyapısı, ortak ticari ve ekonomik alanları ile vatandaşların yaşam kalitesi artırılmış, tanıtım imkânları sağlanmıştır.
- Tunceli ilinde 5.045 m² OSB alanı düzenlenmiştir. Proje kapsamında OSB alanı yeşil tel ve üzeri jiletli helozonik tel ile çevrilmiş; giriş ve çıkışların kontrolü için nizamiye kulübesi yapılmış ve 15 noktaya güvenlik kamerası kurulmuştur. Proje sayesinde OSB'de faaliyet gösteren işletmelerin güvenliği sağlanmış ve OSB'ye yeni yatırımlar yapılması için yönlendirici olunmuştur.

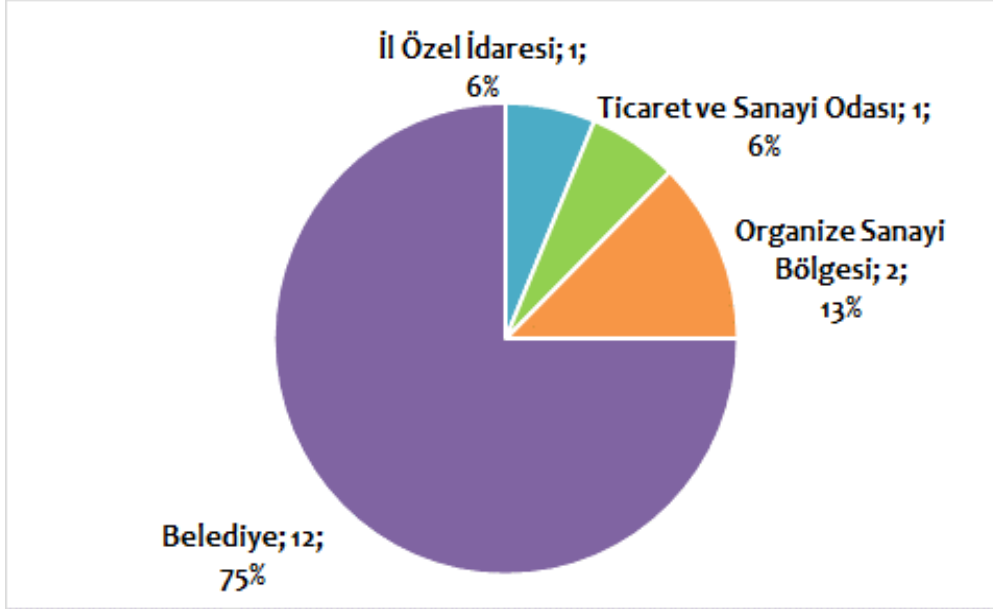
3.3. Değerlendirme Kriterleri Kapsamında Programın İncelenmesi

Bölüm 3.1.1'de de belirtildiği gibi program değerlendirme kriterleri ilgililik, etkinlik, etkililik, etki ve sürdürülebilirliktir. Bu kriterler bağlamında programın değerlendirilmesi için kullanılan anket yönteminden elde edilen sonuçlar aşağıdaki bölümlerde özetlenmektedir.

Program kapsamında desteklenen 16 proje yürütücüsünün tamamı ankete cevap vermiştir. Buna göre anket çalışmasına katılan kurum ve kuruluşların profilleri, raporun 2.2. bölümünde yer verilen program yararlanıcılarının profilleri ile aynıdır.

Yararlanıcıların büyük kısmını belediyeler (12 yararlanıcı) oluşturmaktadır. Bunun yanında program kapsamında iki Organize Sanayi Bölgesi, bir İl Özel İdaresi ve bir Ticaret ve Sanayi Odası desteklenmiştir (Şekil 7).

Şekil 7. Anket Katılımcılarının Kurum Tipi, n=16



Kaynak: INOMER, Program Sonrası Değerlendirme Anket Uygulaması, 2020

3.3.1. İlgililik

Değerlendirme çalışması sonucunda Yaşam Kalitesi ve Sanayi Altyapıları Mali Destek Programının bölgede faaliyet gösteren kurum ve kuruluşların ihtiyaçları, ulusal ve bölgesel planlar, stratejiler ile ilgili olarak kurgulandığı görülmüştür.

Programın bölgesel ve ulusal politikalar ile uyumu değerlendirildiğinde amaç ve öncelikli alanların, Onuncu Kalkınma Planı ve 2014-2023 Bölge Planındaki hedefler doğrultusunda belirlenmiş olduğu görülmektedir. Program, bölgenin altyapısını geliştirmeye odaklanarak yaşam kalitesini yükseltmeyi hedeflemiş ve bu kapsamda bölge halkının önemli ihtiyaçlarına cevap vermiştir.

Program dönemini kapsayan Onuncu Kalkınma Planında yaşam kalitesinin yükseltilmesi, sosyal ve ekonomik gelişmenin sağlanmasına yönelik hedef ve politikalar üzerinde durulmuştur. Bahsedilen politikalar doğrultusunda değerlendirildiğinde, Fırat Kalkınma Ajansının çağrısını yapmış olduğu program ulusal politikalar ile uyumlu olarak hazırlanmıştır. Ayrıca programda 5449 sayılı Kanun hükümleri ve Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliğindeki hükümler esas alınmıştır.

Program tasarımı yapılırken Ajans tarafından hazırlanan TRB1 Bölge Planı 2014-2023'te belirlenen öncelikler esas alınmıştır. Bölge Planının "Eğitimli ve girişimci insan gücüyle üreten, yaşam kalitesi yüksek TRB1" şeklinde belirlenen vizyonunun yaşam kalitesi ve sürdürülebilir ekonomik gelişme eksenleri altında 6 öncelik alanı belirlenmiştir. Bunlar: (a) sosyal ve beşeri sermayenin gelişimi; (b) fiziki altyapının iyileştirilmesi; (c) tarımsal üretimin ve verimliliğin artırılması; (d) alternatif turizm türlerinin geliştirilmesi; (e) endüstriyel üretimin güçlendirilmesi ve (f) enerji ve maden varlığının etkin kullanımınıdır. Program tasarımı aşamasında Bölge Planında yer alan öncelik alanları esas alınmış ve

bölgenin yaşam kalitesi ile sanayi sektörünün gelişimine katkı sağlanacak yatırımların gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır.

Programın yaşam kalitesi ve sanayi altyapılarının geliştirilmesi amacı ve bu kapsamda belirlenen öncelikli alanlar değerlendirildiğinde geniş bir kitleye hitap ettiği söylenebilir. Bölgenin sosyal ve ekonomik gelişimi açısından, faydalanıcı sayısı yüksek projelerin uygulanmasına olanak sağlayan program, bölgedeki kurum ve kuruluşlar tarafından da ihtiyaçlara uygun olarak değerlendirilmiştir. Anket çalışmasına katılan yararlanıcıların % 88'i Yaşam kalitesi ve Sanayi Altyapıları Mali Destek Programının bölge koşullarına ve yararlanıcıların ihtiyaçlarına uygun olarak tasarlandığı görüşündedir. Katılımcılar,

- Program amacının doğrudan bölge halkının ihtiyaçlarına hitap etmesine,
- Sosyal donatıların geliştirilmesinin öncelikli ihtiyaçlardan olmasına,
- Programın geniş bir kitleye ve yararlanıcı profiline yönelik olmasına

değinerak programın uygunluğunu açıklamışlardır. İlerde açılacak programların bölge ihtiyaçlarına daha uygun olması için bir yararlanıcı bölge illerinin ve bölgede hizmet veren kurumlara özel gelişme eksenlerinin ve ihtiyaçlarının Ajans kaynağının dağıtımında değerlendirilmesinin faydalı olacağı önerisini sunmuştur.

3.3.2. Etkinlik

Elde edilen bulgular ışığında genel olarak Ajans tarafından programın etkin şekilde yürütüldüğünü, bunun yanında daha sonra uygulanacak programların daha etkin gerçekleştirilmesi için gelişmeye açık alanlar bulunduğunu söylemek mümkündür.

Yararlanıcılardan elde edilen verilere göre, program tanıtımında en etkili yöntemin Ajans tarafından gerçekleştirilen tanıtım ve bilgilendirme faaliyetleri olduğu görülmektedir. Anket katılımcılarının %81'i (13 kurum) Ajansın web sitesi, gerçekleştirilen kurum ziyareti, gönderilen e-posta, düzenlenen toplantı ve benzeri etkinlikler, hazırlanan broşür, katalog, vb. gibi basılı materyaller vasıtasıyla programdan haberdar olduklarını belirtmiştir. Diğer 3 yararlanıcı ise medya yoluyla ve danışmanlar aracılığıyla programdan haberdar olmuştur. Buna göre program tanıtımı için yürütülen Ajans faaliyetlerinin etkili olduğu söylenebilir.

İller bazında bakıldığında, Ajans merkezinin bulunduğu Malatya ilinde faaliyet gösteren yararlanıcıların tamamının programdan Ajansın tanıtım faaliyetleri sayesinde haberdar olduğu görülmektedir. Bingöl ilinde faaliyet gösteren yararlanıcıların ise %33'ü medya yoluyla ve Tunceli ilinde faaliyet gösteren yararlanıcıların %33'ü de danışmanlar aracılığıyla programdan haberdar olmuştur. Buna göre, Ajans tanıtım ve bilgilendirme faaliyetlerinin özellikle Bingöl ve Tunceli illerinde artırılmasında fayda vardır.

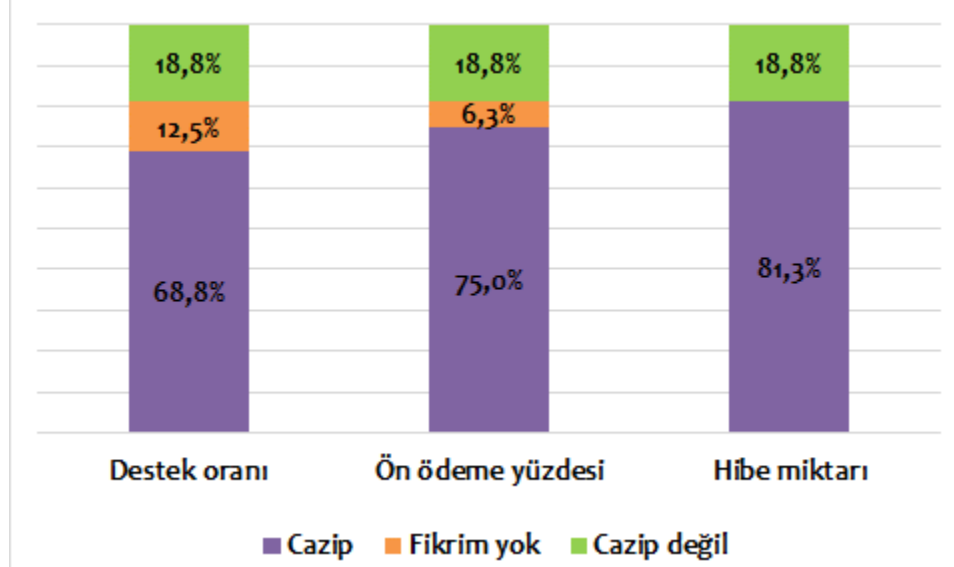
Yukarıdaki bulguların yanı sıra, programdan yararlanan kurum ve kuruluşların büyük kısmı (14 yararlanıcı) desteklerin ilgili hedef kitle tarafından bilindiği ve destekler hakkında etkin duyuru yapıldığı görüşünde olduğunu belirtmiş; bunun yanında kurumlar ile kurulan birebir iletişimin güçlendirilmesini ve reklam panolarının aktif şekilde kullanılmasını önermiştir.

Ajansın program yönetim birimi tarafından hazırlanan 2016 Yılı Faaliyet Raporundan¹⁰ elde edilen bilgilere göre proje başvurularının teknik ve mali değerlendirmelerinin yapılmasında 20 bağımsız değerlendirici görev almıştır. Değerlendirme sürecinde ayrıca 5 kişilik değerlendirme komitesi oluşturulmuş ve bağımsız değerlendiricilerin değerlendirmeleri komite tarafından incelenerek asil ve yedek listeler oluşturulmuştur. Daha sonraki süreçte Ajansın program yönetim birimi ile izleme ve değerlendirme birimi uzmanlarından oluşan ön izleme ekipleri başvuru yapan kuruluşları ziyaret etmiş ve projelerin risk durumlarını incelemiştir. Son olarak, destek almaya hak kazanan projeler Yönetim Kurulu tarafından onaylanmış ve Ajans web sitesinde ilan edilmiştir.

Programın tasarruf imkânlarına bakıldığında, bütçenin maliyet etkin şekilde kullanılmaya çalışıldığı sonucuna varılmıştır. Öte yandan Ajans personel sayısının artırılmasının süreçleri hızlandıracağı görülmüştür. Buna ek olarak bilgilendirme ve tanıtım toplantılarının online olarak düzenlenmesinin maliyet etkin bir çözüm olabileceği önerisinde bulunulmuştur.

Yararlanıcılar, anket çalışmasında programın finansal özelliklerini de değerlendirmiştir. Şekil 8’de yer alan her üç finansal özellik de yararlanıcıların büyük kısmı tarafından cazip bulunmuştur. Programın hibe miktarı en cazip bulunan finansal unsur olmuş; bunu hibe destek tutarının en fazla %40’ı olarak belirlenen ön ödeme yüzdesi ve projelerin toplam uygun maliyetlerinin en az %25’i ile en fazla %75’i olarak belirlenen destek oranı takip etmiştir (Şekil 8).

Şekil 8. Anket Katılımcılarının Programı Finansal Olarak Değerlendirmesi, n=14

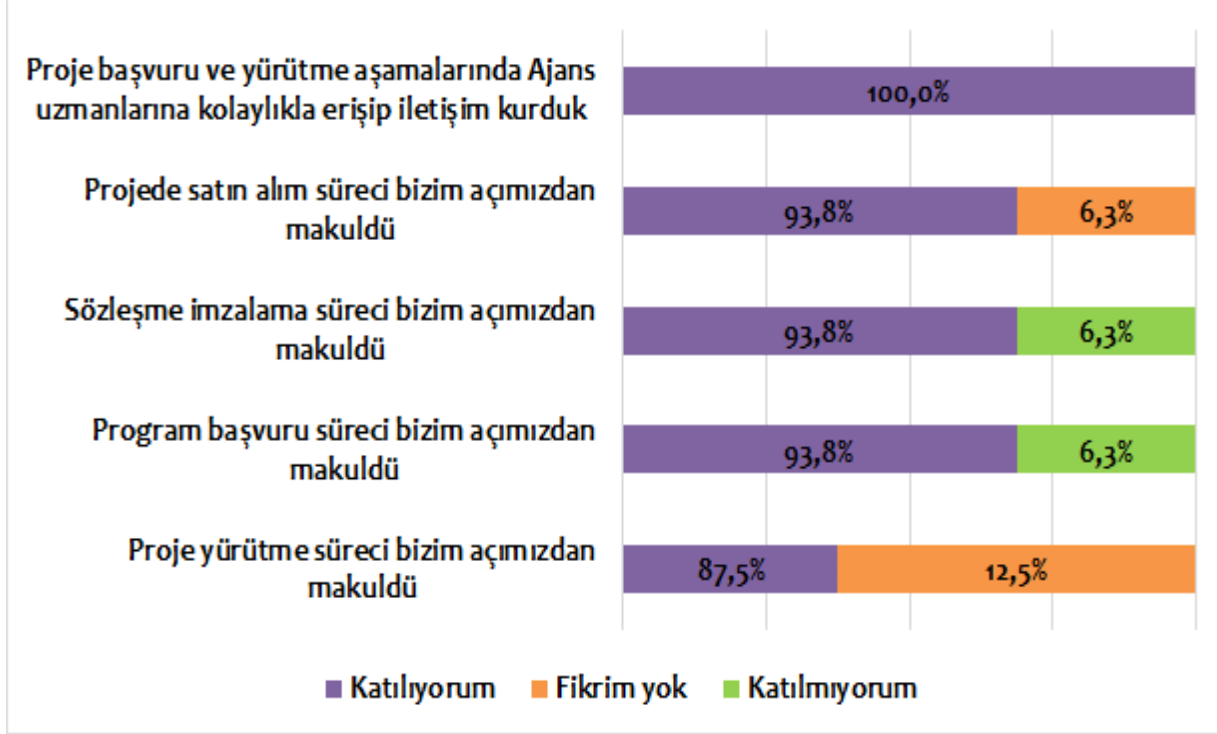


Kaynak: INOMER, Program Sonrası Değerlendirme Anket Uygulaması, 2020

Program, süreçler bakımından değerlendirildiğinde yararlanıcıların büyük kısmının program süreçlerinden memnun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle proje başvuru ve yürütme aşamalarında Ajans uzmanlarına erişim kolaylığı tüm yararlanıcılar tarafından olumlu değerlendirilmiştir. Başvuru, sözleşme imzalama ve satın alım süreçleri de anket katılımcıları tarafından olumlu değerlendirilen diğer boyutlardır. Gelişmeye en açık alan ise proje yürütme sürecidir (Şekil 9).

¹⁰ Fırat Kalkınma Ajansı, Program Yönetim Birimi, 2016 Yılı Faaliyet Raporu (1 Ocak-31 Aralık 2016), Ocak 2017

Şekil 9. Anket Katılımcılarının Destek Süreçlerinin Uygunluğuna İlişkin Görüşleri, n=16



Kaynak: INOMER, Program Sonrası Değerlendirme Anket Uygulaması, 2020

Yukarıdaki sonuçların yanı sıra yararlanıcılar tarafından proje süreçlerinde kurumlarındaki eksikliklerden dolayı zorlanıldığı ifade edilmiş ve proje çağrılarının 6 ayda bir yapılarak proje sürelerinin kısaltılıp desteklenen kurum sayısının artırılacağı önerisi sunulmuştur.

Program başvuru sürecinde kurumların KAYS üzerinden proje bilgilerini doldurmaları ve destekleyici belgeleri sunmaları istenmiştir. Başvuru evraklarında eksiklik bulunan kurumlara eksik evrakların 5 gün içinde teslim etmeleri tebliğ edilmiştir. Başvuru aşamasında özellikle KAYS üzerinde mantıksal çerçevenin hazırlanması bölümünde kuruluşların zorlandığı anlaşılmıştır. Ayrıca, bölgede hizmet veren kurum ve kuruluşların proje yürütme konusunda motivasyonun artırılması amacıyla proje ekiplerinin oluşturulması ve buna uygun görev tanımlamalarının yapılması önerilmiştir.

Ankete katılan yararlanıcıların %63'ü (10 kurum) program başvuru ve yürütme süreçlerinde danışman desteği almamış; 6 kurum ise hizmet almıştır. Yararlanıcıların önemli bir kısmının danışman desteğine ihtiyaç duymamış olması kurumların proje yürütme kapasiteleri bakımından olumlu değerlendirilmektedir. Danışman desteği alan kurumların tümü bu hizmetten memnun kaldıklarını belirtmiş; aşağıdaki sebeplerden ötürü bu hizmeti almaya ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir:

- Başvuru sürecinin eksiksiz tamamlanması,
- Proje süreçlerinin daha hızlı yürütülmesi,
- Proje yürütme konusunda yeterli deneyime sahip olunmaması,
- Proje faaliyetlerinin teknik alanları için kurumların yeterli personel kapasitesinin olmaması.

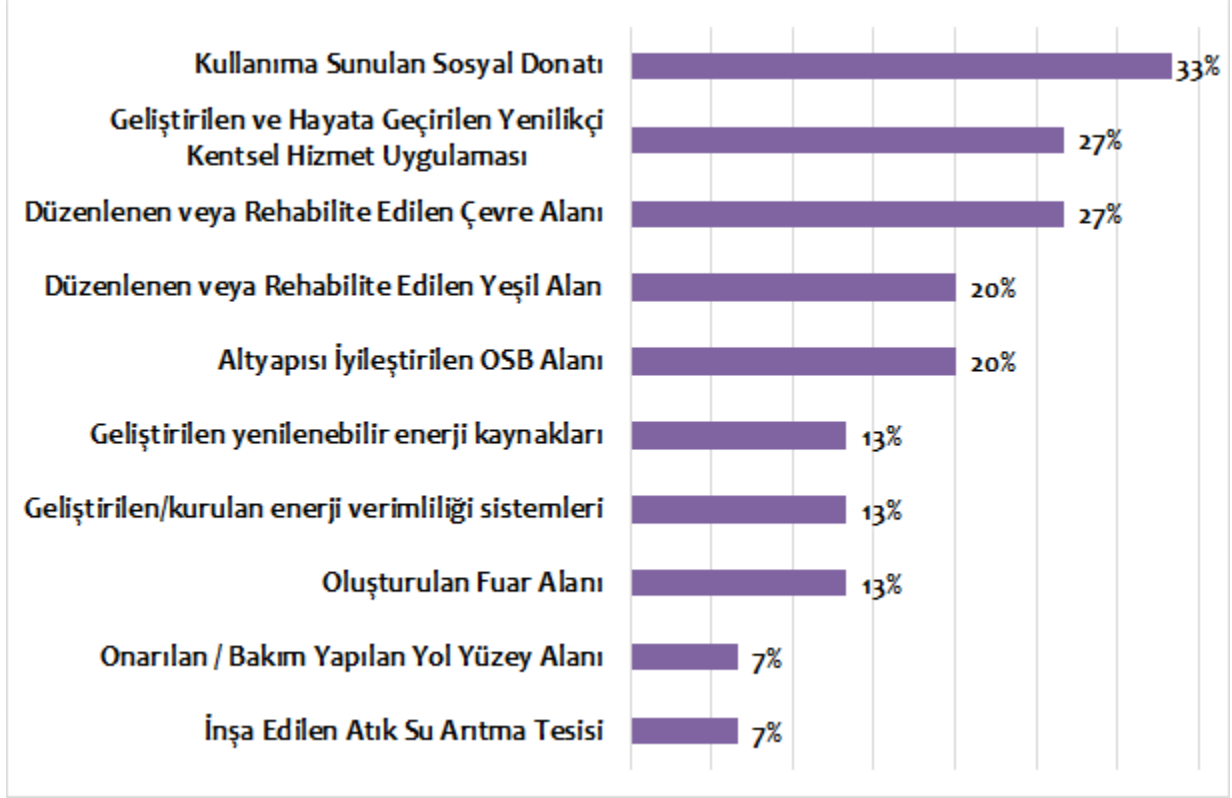
Proje yürütme konusunda yeterli deneyime sahip olmadıkları için danışmanlık desteğine ihtiyaç duyulduğunu belirten bir yararlanıcı, hayata geçirdikleri proje sayesinde proje yürütme kapasitelerinin arttığını ve ilerleyen dönemlerde projelerinin tüm süreçlerini kendileri yürütebilecek kapasiteye ulaştıklarını dile getirmiştir.

3.3.3. Etkililik

Değerlendirme çalışması, yaşam kalitesinin ve sanayi altyapısının geliştirilmesini hedefleyen programın bölge için etkili olduğunu, program ile hedeflenen sonuçlara büyük oranda ulaşıldığını ve yararlanıcıların oldukça önemli sonuçlar elde ettiğini göstermiştir. Anket çalışmasına katılan yararlanıcıların tümü projeleri ile tüm hedeflerine ulaştıklarını belirtmiştir. Bu durum, program sayesinde yararlanıcıların beklenen sonuçları elde etmesi ve program hedeflerinin gerçekleştirilmesi bakımından önemli olarak değerlendirilmektedir.

Gerçekleştirilen anket çalışmasında yararlanıcıların program sayesinde elde ettikleri çıktılar da incelenmiştir. Ajans tarafından kayıt altına alınan ve raporun 3.2. bölümünde yer verilen performans göstergeleri gerçekleştirmelerine paralel olarak yararlanıcıların projeleri sayesinde elde ettikleri çıktılar aşağıda sunulmuştur (Şekil 10). Buna göre;

- 5 proje ile sosyal donatı kullanıma sunulmuş,
- 4 proje ile yenilikçi kentsel hizmet uygulaması geliştirilmiş,
- 4 proje ile çevre alanları düzenlenmiş,
- 3 proje ile yeşil alanlar düzenlenmiş,
- 3 proje ile OSB alanlarının altyapısı iyileştirilmiş,
- 2 proje ile yenilenebilir enerji kaynakları geliştirilmiş,
- 2 proje ile enerji verimliliği sistemleri kurulmuş veya geliştirilmiş,
- 2 proje ile fuar alanı oluşturulmuş,
- 1 proje ile yol yüzey alanlarına bakım yapılmış,
- 1 proje ile atık su arıtma tesisi inşa edilmiştir.

Şekil 10. Anket Katılımcılarının Projeleri Sayesinde Elde Ettikleri Çıktılar, n=15

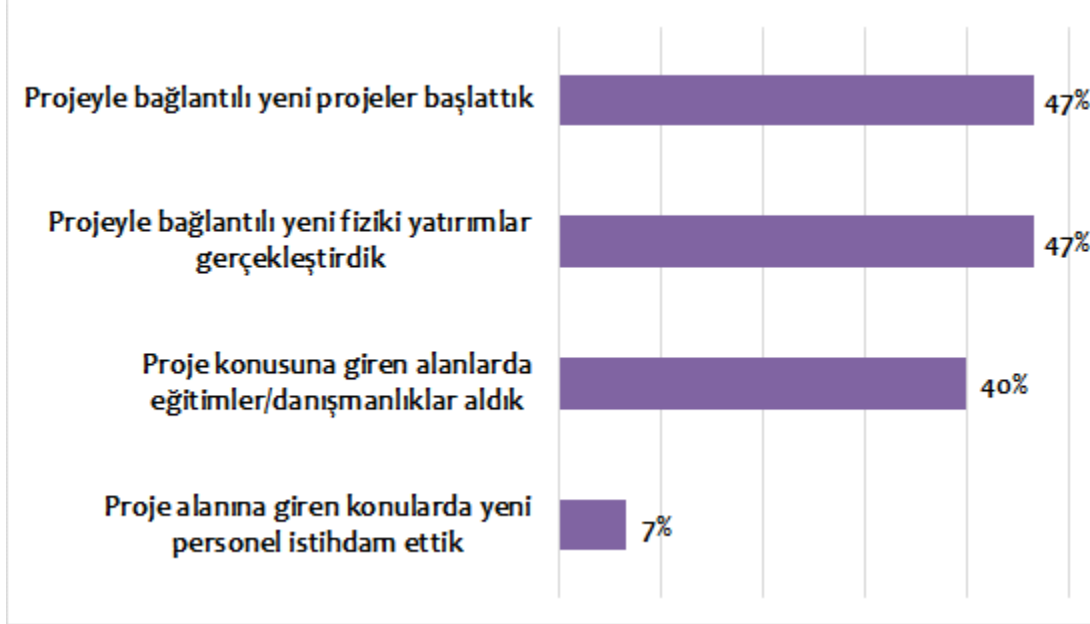
Kaynak: INOMER, Program Sonrası Değerlendirme Anket Uygulaması, 2020

Program desteği ile uygulanan projeler sayesinde elde edilen çıktıların yanı sıra destek ile oluşturulan altyapı ve üstyapıların 2020 itibariyle de kullanılabilir durumda olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, program faaliyetlerinin bölge açısından amacına ulaştığının bir başka göstergesi olarak değerlendirilmektedir.

Kurumların büyük kısmı (13 yararlanıcı) desteklenen projeleri sayesinde proje bütçesinin dışında finansal kaynak yaratarak başka girişimlerde bulduklarını ifade etmiş; dolayısıyla girdi artımsallığı elde etmişlerdir (Şekil 11).

Yararlanıcıların projeleri ile bağlantılı girişimlerine dair veriler aşağıda sunulmaktadır.

- 7 kurum tarafından projeye bağlantılı yeni fiziki yatırımlar gerçekleştirilmiş,
- 7 kurum tarafından projeye bağlantılı yeni projeler başlatılmış,
- 6 kurum tarafından proje konusuna giren alanlarda eğitim veya danışmanlık hizmetleri alınmış,
- 1 kurum tarafından proje alanına giren konularda yeni personel istihdam edilmiştir.

Şekil 11. Anket Katılımcılarının Finansal Kaynak Yaratarak Buldukları Girişimler, n=15

Kaynak: INOMER, Program Sonrası Değerlendirme Anket Uygulaması, 2020

Yukarıda açıklanan verilerden yola çıkılarak, programın, yararlanıcıların proje yürütme ve mevcut projelerini geliştirme amaçlı faaliyetlere yatırım yapmalarında etkili olduğu ve bu sayede elde edilen etkilerin sürdürülebilirliğine katkı sağlandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Programdan yararlanan 13 kurum (yararlanıcıların %81'i), program sayesinde kurumsal itibar ve tanınırlıklarının yükseldiğini ifade etmiştir.

Kurumların büyük kısmı (%75, 12 yararlanıcı) destek almamış olsalardı projelerini hayata geçiremeyeceklerini belirtmiş; 3 yararlanıcı ise destek olmasa da projelerini uygulayacaklarını dile getirmiştir. Elde edilen bu verilerden yola çıkılarak bölgede faaliyet gösteren kurum ve kuruluşların yeni projeler uygulamaları için desteklerin son derece önemli olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Buna paralel olarak, destek alınmadan da projelerini uygulayabileceklerini belirten yararlanıcılardan biri projelerini hayata geçirmek için diğer kurum desteklerini veya banka kredilerini kullanabilecekleri görüşündedir. Aynı zamanda, bu kurumlar, destek olmasaydı projelerini daha uzun sürede, erteleyerek veya kapsamı daraltarak hayata geçirebileceklerini dile getirmişlerdir. Bu durum, Ajans desteklerinin, projeler üzerinde hızlandırıcı ve ilave değer yaratıcı bir etkisi olduğunu göstermektedir.

Program sayesinde yararlanıcılarda davranışsal artımsallık da sağlandığı görülmektedir. Anket çalışmasında yararlanıcıların tamamı projelerinin kurumlarında yeni ve farklı bir uygulama, yaklaşım ya da davranışsal değişime neden olduğunu belirtmiştir. Bu değişimlerin başında, projeyi ilgilendiren teknik alanda ve proje yürütme konusunda bilgi ve yetenek artışı gelmektedir. Bunu, hedef kitlenin ihtiyaçlarının daha iyi anlaşılması ve analiz edilmesi ile paydaşlarla iletişim ve işbirliklerinin güçlenmesi izlemektedir. En az oranda görülen davranışsal değişim, kurum içi iletişimin güçlenmesi olsa da yararlanıcıların yarısından fazlası tarafından bu kazanım elde edilmiştir (Şekil 12).

Şekil 12. Yararlanıcılarda Görülen Davranışsal Değişiklikler, n=15



Kaynak: INOMER, Program Sonrası Değerlendirme Anket Uygulaması, 2020

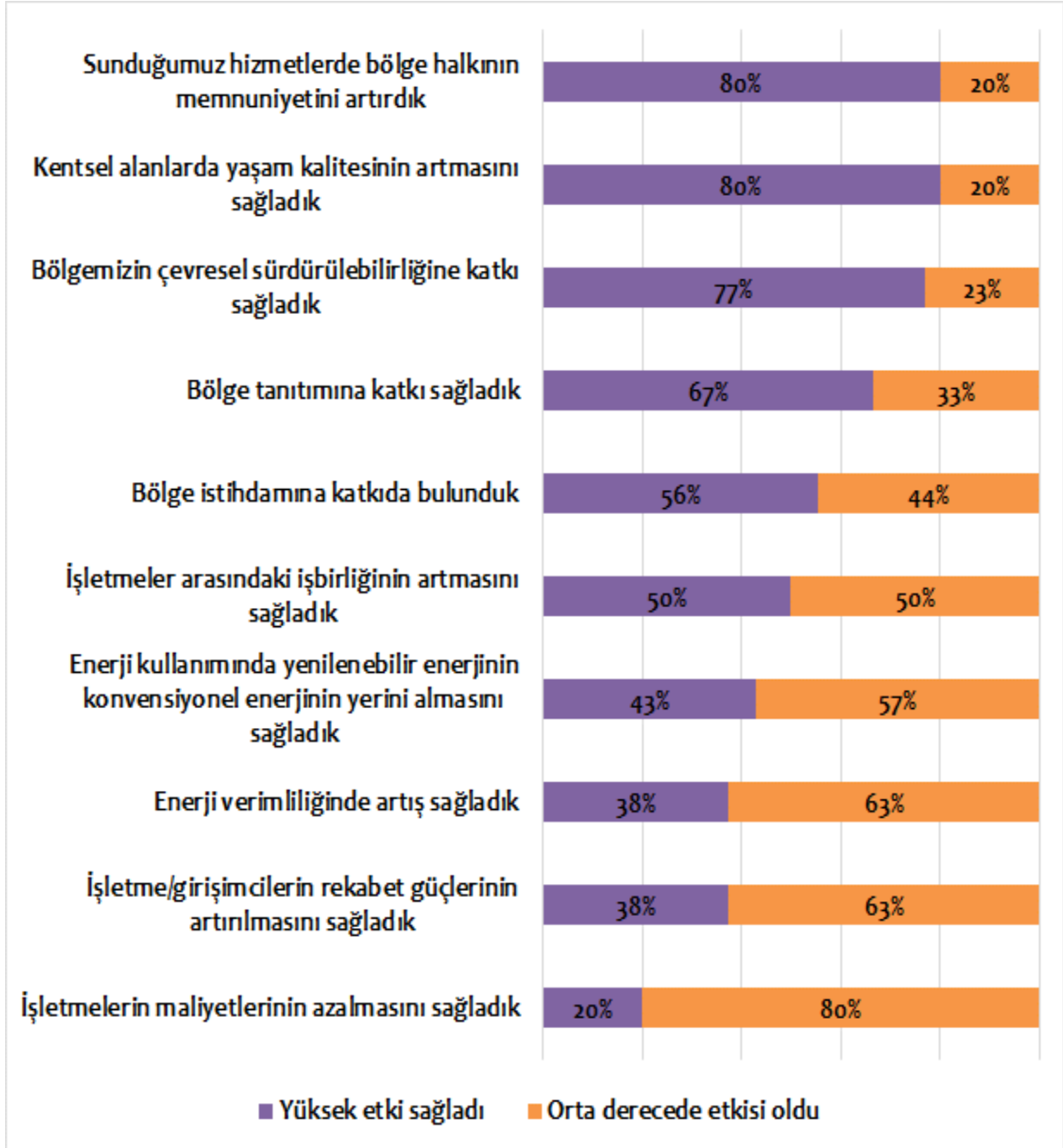
3.3.4. Etki

Araştırma kapsamında, projeler ile ortaya çıkan etkiler incelenmiş; programın tasarım aşamasında tespit edilen sorunların çözümüne katkı sağladığı anlaşılmıştır.

Program yararlanıcıların uyguladıkları projelerin bölgeye etkileri değerlendirildiğinde, en yüksek etkinin bölge halkının sunulan hizmetler ile ilgili memnuniyetinin ve kentsel alanlarda yaşam kalitesinin artırılması olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Program yararlanıcılarının kurum türleri (Belediyeler, İl Özel İdareleri, OSB'ler, Ticaret ve Sanayi Odaları vs.) dikkate alındığında verilen hizmetlerde memnuniyetin artırılmış olması önemli bir sonuç olarak değerlendirilmektedir. Bölgenin kentsel alanlarında yaşam kalitesinin artırılması etkisi ise programın amacı ile doğrudan örtüşmekte ve bu sebeple programın hedeflenen faydayı yarattığı anlaşılmaktadır.

Yukarıda belirtilen etkilerin yanı sıra program ile bölgenin çevresel sürdürülebilirliğine, bölge tanıtımına, istihdama ve işbirliği kültürüne de katkı sağlandığı görülmektedir (Şekil 13).

Şekil 13. Anket Katılımcılarının Projelerinin Bölgeye Etkileri, n=15



Kaynak: INOMER, Program Sonrası Değerlendirme Anket Uygulaması, 2020

Destek programının yakın zamanda uygulanmış olması ve etkilerin önümüzdeki yıllar içinde de gelişeceği öngörüsünden yola çıkılarak gerçekleştirilen anket çalışmasında program sayesinde elde edilen etkilerin artırılması için yararlanıcılardan öneriler de alınmıştır (Şekil 14).

Şekil 14. Programın Bölgeye Etkilerini Artırmak için Yararlanıcıların Sunduğu Görüş ve Öneriler

Etkileri Artırmak için Görüş ve Öneriler

- Gerçekleştirilen projenin aynısının bölgedeki diğer yaşam alanlarına da uygulanarak etkinin artırılması hedeflenmektedir;
- Etkinin artırılması için yeni destek mekanizmalarına ihtiyaç duyulmakta;
- Enerji yatırımlarının artırılmasının mevcut proje etkilerini de artıracığı düşünülmektedir.

Kaynak: INOMER, Program Sonrası Değerlendirme Anket Uygulaması, 2020

Ayrıca yararlanıcıların bir kısmı, doğrudan istihdamın artırılmasına yönelik olmayan projeleri için de istihdam konusunda olumlu sonuçlar elde edilebildiğini belirtmiştir. Bölgenin önemli sorunlarından biri olarak ele alınan istihdam açısından, uygulanan projelerin etkilerinin önümüzdeki yıllarda da süreceği ifade edilmiştir.

Anket katılımcılarından elde edilen bilgilere göre, projeler ile oluşturulan veya geliştirilen altyapı ve üstyapılardan faydalanan kişi sayıları, işletme sayıları ve istihdam rakamları destek sonrasında, öncesine göre artan eğilim göstermiştir. Buna göre, proje çıktılarında faydalanan kişi sayısı, destek sonrasında 58.520 iken 2019 yılında 296.594'e yükselmiştir. Faydalanıcı işletme sayıları ise 2017 yılında 5.635 iken 2019 yılında 62.391'dir. Yukarıda da belirtildiği gibi program, bölgenin önemli sorunlarından biri olan istihdama da katkı sağlamıştır. Destek sonrasında yaratılan istihdam sayısı destek öncesine göre yaklaşık 7 kat artmış ve bu artış destek sonrasındaki yıllarda da devam etmiştir. Destekten sonra 2017 yılında 325 kişi projelerle bağlantılı olarak istihdam edilirken 2019 yılında bu rakam 368'e yükselmiştir (Şekil 15).

Şekil 15. Projeler ile Oluşturulan Altyapı/Üstyapılara İlişkin İstatistikler



Kaynak: INOMER, Program Sonrası Değerlendirme Anket Uygulaması, 2020

Yukarıda sunulan bilgiler ışığında programın bölge ve destek alan kurumlar için olumlu katkılarının olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Özellikle programın doğrudan amaç ve önceliklerine yönelik olarak bölgede etki yaratmış olması, bölgesel gelişme açısından önemli bir adımdır.

3.3.5. Sürdürülebilirlik

Yapılan değerlendirmeye göre program sayesinde elde edilen etkilerin sürdürülebilir olduğu tespit edilmiştir. Yararlanıcıların tamamı projeye elde ettikleri kazanımların uzun vadede süreceğini düşünmektedir. Kazanımların uzun vadeli olmasının sebeplerini yararlanıcılar aşağıdaki şekilde açıklamıştır (Şekil 16).

Şekil 16. Projeler ile Elde Edilen Kazanımların Uzun Vadeli Olma Sebepleri

Kazanımların Uzun Vadeli Olma Sebepleri

- Projenin devamlılığı için gerekli imkânların mevcut olması,
- Projenin, ilerleyen süreçte uygulanması hedeflenen daha kapsamlı projelere ön ayak olması,
- Proje ile kurulan sistemin dijitalleşme ve teknolojik gelişimlere ayak uydurabilecek olması,
- Geliştirilen çevresel altyapıların kullanımının ve bu sayede elde edilen üretim imkânlarının her geçen gün artması,
- Projenin tamamen bölge halkının ihtiyaçlarıyla birebir uyumlu olarak gerçekleştirilmesi sayesinde uzun vadeli sonuçlar elde edilmiş olması,
- Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımına duyulan ihtiyacın artması ile proje katkılarının kullanımı hızlandırıcı etkisinin süreceği.

Kaynak: INOMER, Program Sonrası Değerlendirme Anket Uygulaması, 2020

Raporun 3.3.3. bölümünde detaylarına yer verildiği gibi yararlanıcılar program sayesinde davranışsal artımsallık da elde etmiş; bu kapsamda edinilen kazanımlardan biri yararlanıcıların proje yönetme kapasitelerindeki artış olmuştur. Anketlerden elde edilen verilere göre kurumların proje uygulama kapasiteleri uygulanan programdan sonra öncesine göre %117 artış sağlamıştır. Programdan önce bir destekten faydalandığını belirten yararlanıcıların sayısı 6 iken, program sonrasında bu sayı 13'e yükselmiştir. Program öncesinde ve sonrasında destek alınan kurumlar içinde öncelikli olarak Ajans gelmektedir. Bunun yanında AB Fonları, Dünya Bankası, DAP, Ekonomi Bakanlığı ile Sanayi ve Teknoloji Bakanlığından destek alındığı belirtilmiştir.

Program sayesinde yararlanıcıların proje yürütme konusunda bilgi ve tecrübe artışı sağlamanın yanı sıra destek alınan kurumlar içinde Ajansın öncelikli olması önemli bir sonuç olarak değerlendirilmektedir. Bu durum, Ajans desteklerinin bölgedeki kurum ve kuruluşlar açısından cazibesini koruduğunu göstermektedir.

Gerçekleştirilen değerlendirme çalışması kapsamında yararlanıcılardan Ajansın ilerleyen dönemlerde ne tür ve hangi konularda destek vermesinin bölge ve kurumların ihtiyaçları için uygun olacağı konusunda görüşleri alınmıştır. Buna göre, kurumların büyük kısmı bölgede istihdamı artırmak amacıyla uygulanacak destek programlarına ihtiyaç duyulduğunu ifade etmişlerdir.

Ajansın bölge için hangi konularda destek verebileceğine dair yararlanıcılar tarafından sunulan öneriler Şekil 17'de listelenmiştir.

Şekil 17. Anket Katılımcılarının Ajans Desteklerinin Konuları ile ilgili Önerileri

Önerilen Destek Konuları

- İstihdama yönelik programlar
- Altyapının (yol, su, elektrik) geliştirilmesine yönelik programlar
- Sosyal donatıların (park, bahçe, halk eğitim merkezleri, spor tesisleri vb.) geliştirilmesine yönelik programlar
- Bölgede üretim yapan işletme/kuruluşların üretim ve satış alanlarının modernizasyonuna ve tanıtım faaliyetlerine yönelik programlar
- Turizm sektörüne yönelik programlar
- Enerji (biogaz, güneş, rüzgar vb.) ve çevre alanlarına yönelik programlar
- Hammadde teminine yönelik programlar

Kaynak: INOMER, Program Sonrası Değerlendirme Anket Uygulaması, 2020

Yukarıda sunulan destek önerilerinin yanı sıra yararlanıcılar tarafından Ajans desteklerinin kapsamı ile ilgili de öneriler sunulmuştur (Şekil 18).

Şekil 18. Anket Katılımcılarının Ajans Desteklerinin Kapsamı ile ilgili Önerileri

Desteklerin Kapsamına İlişkin Öneriler

- Destek programlarının sürdürülebilirliğinin sağlanması için desteklerin belirli periyotlarda tekrarlanması, benzer alanlarda birden fazla programın tasarlanması
- Programlardaki eşfinansman oranının düşürülmesi
- Ajansın bölge ekonomisindeki etkisinin artırılması için bütçenin yükseltilmesi
- Turizm alanında tüm bölgeyi kapsayacak daha büyük kapsamlı yatırımların yapılması

Kaynak: INOMER, Program Sonrası Değerlendirme Anket Uygulaması, 2020

Program çıktılarının sürdürülebilirliğinin sağlanması için duyulan ihtiyaçlar göz önünde bulundurulduğunda, son dönemde ülkemizi de etkisi altına alan COVID-19 salgınının ve bölgede yaşanan büyük çaplı depremin proje çıktıları üzerinde herhangi bir olumsuz etkisinin olup olmadığı da araştırmaya dâhil edilmiştir. Buna göre;

- Yararlanıcıların yaklaşık %40'ı salgın sebebiyle proje çıktıılarının kullanımında veya uygulanan faaliyetlerde olumsuz etki yaşandığını belirtmiştir. Proje ile gerçekleştirilen etkinlik ve faaliyetlerin durdurulması, istihdam ve faydalanıcı sayılarında azalma yaşanması dile getirilen olumsuz etkilerdendir. Ortaya çıkan bu etkilerin azaltılması için kurumlar COVID-19'a yönelik hazırlanan genelgeleri uygulamış, online eğitim ve bilgilendirme faaliyetleri yürüterek faydalanıcılarının sorun ve ihtiyaçlarına çözümler bulmak için çalışmalar yürütmüş ve gerekli hijyen kurallarına uyum sağlamışlardır. Bunların yanı sıra, yürütülen faaliyetler için motivasyonun artırılmasına ve kurumların hizmetlerinden yararlanan hedef kitleleri ile aralarındaki iletişimin güçlendirilmesine ihtiyaç duyulduğu dile getirilmiştir.
- Yararlanıcıların büyük kısmı yaşanan depremin proje çıktıları veya bunların kullanımında olumsuz etki yaratmadığını belirtmiştir. Bir yararlanıcı, destek sayesinde altyapısı geliştirilen

İŞGEM' in depremde binaları hasar gören işletmeler için de önemli bir alternatif olduğunu ve bu süreçte talebin artması ile tam kapasite hizmet vermeye başladıklarını dile getirmiştir.

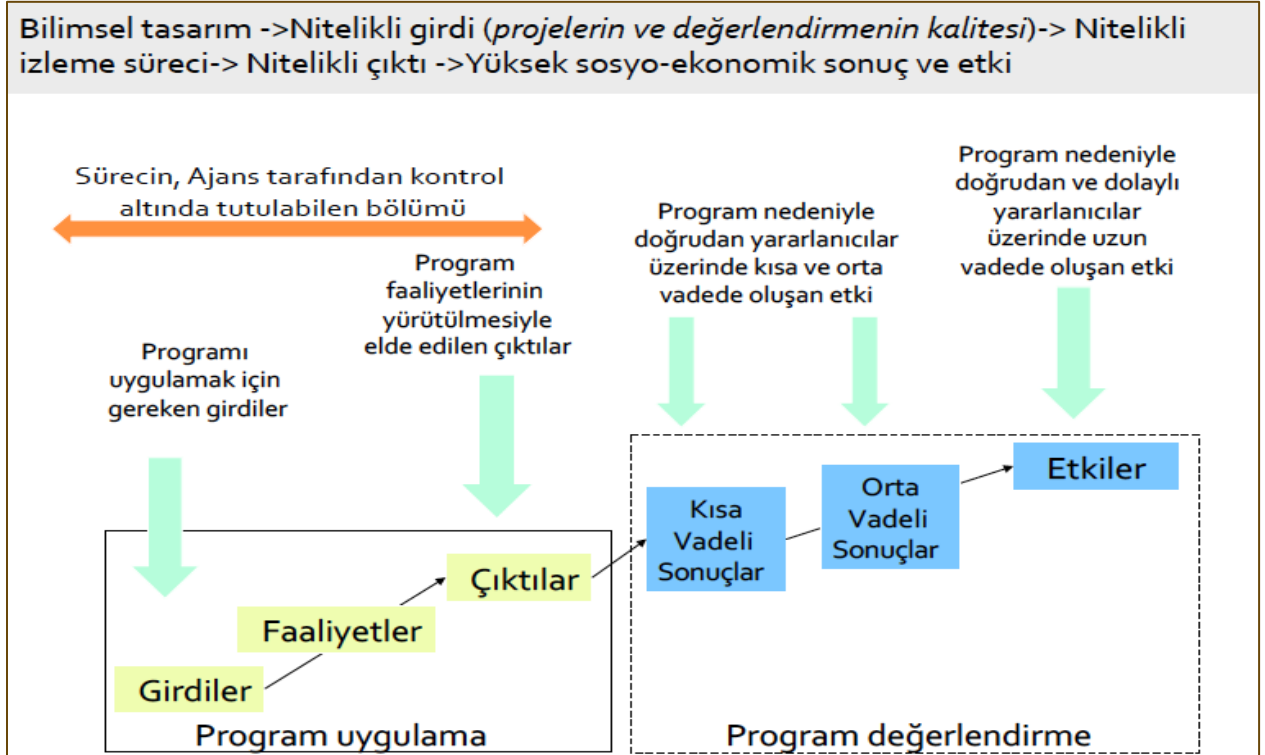
4. Sonuç ve Değerlendirmeler

Çalışma kapsamında elde edilen veri ve bulgular, programın yararlanıcılar ile bölgenin ihtiyaçlarına uygun, ulusal önceliklerle uyumlu olduğunu ve başarılı şekilde yürütüldüğünü göstermektedir. Programın, özellikle yenilikçilik yönü yüksek projeleri desteklemiş olması nedeniyle, bölgeye önemli etkileri olmuştur. Önceki bölümlerde sunulan bulgulardan hareketle tespit edilen sonuçlar, çıkarılan dersler ve önerilere raporun bu bölümünde yer verilmektedir.

Buna göre, destek programının çok daha yaygın etkiye sahip olması, etkinlik ve verimliliğinin güçlendirilmesi amacıyla raporun önceki bölümlerindeki bulgulardan hareketle geliştirilen öneriler aşağıda sunulmaktadır. Öneriler geliştirilirken, uluslararası iyi uygulamalardan hareketle, konuya ilişkin kamu müdahalesi yaklaşımından yararlanılmıştır (Şekil 19). Buna göre, başarılı bir program,

- Bilimsel yöntemlerin kullanılmasıyla tasarlanır;
- En nitelikli projelerin oluşmasını ve başvurmasını sağlayacak unsurlar barındırır;
- Nitelikli bir değerlendirme sürecine sahiptir;
- İzleme süreci, projelerin başarıyla yürütülmesini ve hedeflenen nitelikli çıktıları üretecek şekilde sonuçlanmasını sağlayacak biçimde yürütülür;
- Arzu edilen çıktıların elde edilip edilmediğini, bunların hedeflenen sonuç ve etkileri ortaya koyup koymadığını tespit etmek amacıyla düzenli olarak değerlendirilir.

Şekil 19. Kamu Müdahalesi Yaklaşımına Göre Program Tasarım, Uygulama, İzleme ve Değerlendirme Mantığı



Kaynak: Elçi, Ş. Kamu Destek Programları Çevrimi, İNOMER, 2014

İyi tasarlanmış bir programın girdileri ve uygulama süreci, uygulayıcı kuruluş tarafından kontrol altında tutulabilir. Hedeflenen sonuç ve etkileri elde edilebilmesi, uygulayıcı kuruluşun bu girdi kalitesini artırması ve uygulama sürecini başarıyla yürütmesine bağlıdır. Tüm bunlardan hareketle, Ajansın program tasarımının, projelerin, değerlendirme ve izleme süreçlerinin niteliğini yükseltmesi, programın başarısını ve bölgenin kalkınmasına sağlayacağı katkıyı artıracaktır.

4.1. Sonuçlar ve Çıkarılan Dersler

Program sonrası değerlendirme çalışması kapsamında elde edilen bulgular ışığında aşağıdaki ana sonuçlar ve dersler elde edilmiştir:

- 2016 yılında çağrısına çıkmış olan Yaşam Kalitesi ve Sanayi Altyapıları Mali Destek Programı, Onuncu Kalkınma Planı ve 2014-2023 Bölge Planı hedefleri ile doğrudan ilgilidir.
- Program bölge altyapısının geliştirilmesine odaklanmış; bölge için stratejik olan öncelikli alanlar belirlenerek hazırlanmış ve bu sayede bölge halkının, işletmelerin ve kurumların ihtiyaçlarına hitap etmiştir.
- Programın öncelikli alanları sade, açık ve anlaşılır şekilde belirlenmiştir. Bu durum, hedef kitlenin program hedeflerini ve önceliklerini kolay ve doğru anlamasına katkı sağlamıştır.
- Ajans tarafından program tanıtım faaliyetleri genel olarak başarılı ve etkin şekilde yürütülmüştür. Yararlanıcıların önemli bölümünün programdan Ajans vasıtasıyla haberdar olması, Ajansın bölgedeki hedef kitlesi tarafından tanınırlığını göstermektedir. Öte yandan, Ajansın tanıtım ve bilgilendirme faaliyetlerinden Bingöl ve Tunceli’de yer alan yararlanıcılar daha düşük oranda yararlanmıştır.
- Programın başvuru rehberinde açıklanan örnek performans göstergeleri, program amaç ve önceliklerine yönelik olarak belirlenmiştir. Göstergelerin anlaşılır ve programa doğrudan hitap eden bütünlüklü bir yaklaşımla belirlenmiş olması programdan elde edilen sonuçların da ölçülebilir olmasına katkı sağlamıştır.
- Programa bölge illerinin tümünden başvuru yapılmış ve bölge illerinin tümünü kapsayacak şekilde destek sunulmuştur.
- Program sayesinde sanayi altyapılarına ve yaşam kalitesinin yükseltilmesine katkı sağlanmıştır. Bölgenin sosyal ve ekonomik ihtiyaçları göz önüne alındığında ve program sayesinde geniş kitlelere hitap eden sonuçlar elde edilmesi olması programın bölge için önemi ortaya koymaktadır. Desteklenen projelerin yenilikçilik yönü yüksek olması, programın yarattığı fayda ve etkiyi artırmıştır.
- Programın finansal unsurları genel olarak yararlanıcıların ihtiyaçlarına uygundur.
- Ajans tarafından program bütçesi maliyet etkin şekilde kullanılmıştır.

- Ajans uzmanlarının yararlanıcılar ile iletişimi yüksektir. Bu durum destek süreçlerinin verimliliği ve destek alan kurumların memnuniyeti açısından önem taşımaktadır.
- Programın başvuru ve proje yürütme süreçlerinde gelişmeye açık alanlar olduğu tespit edilmiştir.
- Program kapsamında desteklenen projeler ile hedeflenen sonuçlara ulaşılmıştır.
- Bölge halkının sunulan hizmetler ile ilgili memnuniyeti ve kentsel alanlarda yaşam kalitesinin artırılması programın bölgeye en önemli etkileri olmuştur. Program yararlanıcılarının kurum türleri (Belediyeler, İl Özel İdareleri, OSB'ler, Ticaret ve Sanayi Odaları vs.) dikkate alındığında verilen hizmetlerde memnuniyetin artırılmış olması önemli bir sonuç olarak değerlendirilmektedir.
- Destek sayesinde oluşturulan veya geliştirilen altyapı ve üstyapılar 2020 yılı itibariyle de kullanılabilir durumdadır. Bu durum projeler ile elde edilen kazanımların devam ettiğini göstermektedir.
- Bölgenin istihdamı artırmaya; altyapı ve üstyapıların geliştirilmesine ve üretim ile pazarlama kanallarının güçlendirilmesine yönelik desteklere ihtiyaç duyduğu tespit edilmiştir.

4.2. Öneriler

Programa dair geliştirme önerileri aşağıda sunulmuştur.

- Yararlanıcı ihtiyaçlarının, sorunların ve zorlukların düzenli olarak bilimsel yöntemlerle tespit edilmesi ve program tasarımlarının buna göre gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu amaçla, Ajansın tasarım öncesinde, hedef kitlenin ihtiyaçları konusunda kapsamlı araştırma faaliyeti gerçekleştirilmesi önerilmektedir.
- Tasarlanacak yeni programlarda desteklenecek projelerdeki yenilikçilik boyutunun daha fazla ön plana çıkarılması, yaratılacak etki ve faydanın daha da yükselmesine ve bölgenin kalkınma hızının artmasına önemli katkı sağlayacaktır.
- Program tasarımının, program etki yollarının belirleneceği bir değişim teorisinin¹¹ hazırlanmasıyla gerçekleştirilmesi ve buradan elde edilen veriler ışığında performans göstergelerinin belirlenmesi proje izleme ve program değerlendirme faaliyetlerinin verimliliğini artıracaktır.

¹¹ Değişim Teorisi, programın girdileri ve aktiviteleri ile öngörülen çıktı, sonuç ve etkilerinin ve de bunlar arasındaki ilişkiyel yolların tespitini sağlayan bir tasarım aracıdır. Bu sayede programın hedefleri ile ortaya konması beklenen çıktı, sonuç ve etkiler (“neticeler”) arasındaki ilişkiler tanımlanır; öngörülen neticelerin elde edilmesi için gereken kaynak ve aktivitelerin doğru belirlenmesi sağlanır; bunlar üzerinde etkisi olabilecek dış etkenler ve riskler belirlenir ve program uygulanırken dikkate alınmak üzere risk yönetim çerçevesi hazırlanır; programın izlenmesinde kullanılacak göstergeler, bunlara dair hedefler ve bu göstergelerin toplanması için gereken yöntemler belirlenir.

- Program başvuru aşamasında kurumların belirlemiş olduğu performans göstergelerine ait hedeflerin sözleşme aşamasında revize edilerek “SMART” kriterlerine¹² göre tekrar belirlenmesi proje hedeflerinin daha gerçekçi ve ölçülebilir olmasına katkı sağlayacaktır.
- Program izleme verilerinin göstergelere bağlı olarak yıllar bazında zaman serileri oluşturacak şekilde toplanmasını sağlayacak bir sistemin kurulması; çıktı göstergelerine ait verilerin projelerin bitiminde, sonuç göstergelerine ait verilerin ise projelerin bitiminden en az 1 yıl sonra yararlanıcılardan alınması programların daha detaylı değerlendirilmesi ve bölgeye olan etkilerin daha verimli ölçülebilmesini sağlayacaktır. Bu aşamada hedefe ulaşamayan performans göstergelerinde bunun sebeplerinin neler olduğuna dair verilerin de güncellenmesi önerilmektedir.
- Ajansın tanıtım ve bilgilendirme faaliyetlerinin özellikle Bingöl ve Tunceli illerinde artırılması önerilmektedir.
- Bilgilendirme ve tanıtım toplantılarının online olarak düzenlenmesi gelecekte uygulanacak destek programlarında maliyet etkin bir çözüm olacaktır.
- Program süreçlerinin daha etkin ve verimli şekilde yönetilmesi amacıyla Ajans personel sayısının artırılması önerilmektedir.
- Projeler için başvuru dokümanında talep edilen mantıksal çerçevenin bir örnekle desteklenerek daha anlaşılır hale getirilmesi faydalı olacaktır.

¹² **SMART kriterleri:** İngilizce “Specific” (Belirli), “Measurable” (Ölçülebilir), “Attainable” (Erişilebilir), “Result-oriented” (Sonuç odaklı) ve “Time-bound” (Zamanla sınırlı) sözcüklerinin kısaltmalarından oluşmakta; kaliteli ve izlenip ölçülebilir hedeflerin belirlenmesini sağlamaktadır.

Kaynaklar

- T.C. Fırat Kalkınma Ajansı, TRB1 Bölge Planı 2014-2023, Aralık 2014
- T.C. Kalkınma Bakanlığı, Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018, Aralık 2013
- T.C. Fırat Kalkınma Ajansı, Yaşam Kalitesi ve Sanayi Altyapıları Mali Destek Programı Başvuru Rehberi
- Fırat Kalkınma Ajansı, Yaşam Kalitesi ve Sanayi Altyapıları Mali Destek Programı, Program Kapanış Raporu
- Fırat Kalkınma Ajansı, 2016 Yılı Faaliyet Raporu (1 Ocak-31 Aralık 2016), Ocak 2017
- Elçi, Ş. (2014) Ar-Ge ve İnovasyon Destek Programlarının Değerlendirilmesi ve Etki Analizi, “Ar-Ge ve İnovasyon Programlarında Değerlendirme ve Etki Analizi”, R. Akpınar, ed.
- Elçi, Ş. Kamu Destek Programları Çevrimi, İNOMER, 2014
- Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği, T.C. Resmi Gazete, 27048, 8 Kasım 2008